

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Magisterská diplomová práce

Klára Plisková

Pracovní listy k edukačním programům

Muzea romské kultury v Brně

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a za využití zdrojů uvedených v závěru práce.

Podpis autorky

Děkuji Mgr. Petře Šobáňové Ph.D. za vedení diplomové práce.

Velké poděkování patří Mgr. Evě Dittingerové, za inspirativní konzultace a dalším zaměstnancům Muzea romské kultury, kteří mi ochotně poskytli potřebné materiály.

Děkuji Monice.

Děkuji mojí rodině za trpělivost a podporu.

***„Te kames varekas te prekerel, hoj te avel sar tu, sikh peršo pre tute andro
ondalos, sar dičhos avri.“***

„Chceš-li někoho přizpůsobit svému obrazu, podívej se napřed do zrcadla, jak vypadáš“.

OBSAH

ÚVOD	7
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 <i>Historické proměny muzejního fenoménu</i>	9
1.2 <i>Muzeum – návštěvník – zkušenost</i>	14
1.3 <i>Historie a současnost Muzea romské kultury</i>	16
1.3.1 <i>Cíle muzea romské kultury</i>	17
1.3.2 <i>Sbírkové fondy</i>	17
1.3.3 <i>Stálá expozice</i>	18
1.3.4 <i>Krátkodobé a putovní výstavy</i>	20
1.3.5 <i>Vzdělávací a lektorská činnost muzea</i>	20
1.3.6 <i>Programy pro veřejnost</i>	21
1.4 <i>Historický vhled do dějin Romů</i>	22
1.4.1 <i>Bádání po původu Romů</i>	24
1.4.2 <i>Odchod Romů z Indie a jejich usídlení v Evropě</i>	26
1.4.3 <i>Romové v Evropě a v českých zemích</i>	28
1.4.4 <i>Romové za 2. světové války</i>	32
1.4.5 <i>Romové po 2. světové válce</i>	34
II METODICKÁ ČÁST	38
2.1 <i>Tvorba pracovních listů</i>	38
2.1.1 <i>Pracovní listy v muzeu</i>	38
2.1.2 <i>Cílová skupina a východiska</i>	40
2.1.3 <i>Limitující faktory expozice</i>	40
2.1.4 <i>Forma a podoba pracovních listů</i>	41
2.1.5 <i>Obsah pracovních listů</i>	42
2.1.5.1 <i>Řemesla</i>	43
2.1.5.2 <i>Rodina</i>	44
2.1.5.3 <i>Obydlí</i>	44
2.1.5.4 <i>Hudba</i>	45
2.1.5.5 <i>Umění</i>	45
2.1.5.6 <i>Příběhy</i>	46

2.1.5.7 Slovní zásoba.....	46
2.1.6 Vzdělávací cíle	47
III PRAKTICKÁ ČÁST	49
<i>PRACOVNÍ LISTY PRO 1. STUPEŇ ZŠ</i>	49
Řemesla.....	49
Rodina.....	50
Obydlí.....	50
Hudba.....	51
<i>PRACOVNÍ LISTY PRO 2. STUPEŇ ZŠ</i>	53
Řemesla.....	53
Rodina.....	54
Obydlí.....	55
Hudba.....	56
Umění.....	57
Příběh	59
3.1 Evaluace pracovních listů.....	60
3.1.1 Evaluace pracovních listů pro 1. stupeň ZŠ	61
3.1.2 Evaluace pracovních listů pro 2. stupeň ZŠ	63
Závěr	66
Souhrn	67
Anotace.....	69
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71
Seznam příloh.....	74

ÚVOD

Dnešní svět nabízí člověku mnoho možností, jak se ve volném čase smysluplně zabavit. Lidé jsou doslova zahlcováni zábavním průmyslem a je jejich svobodnou volbou, kterou z nabízených příležitostí využijí. Jedním z míst, které v posledních letech vstřícně otevřelo svoji náruč veřejnosti a nabídlo bohatou nabídku aktivit a edukačních programů, jsou muzea. Instituce, které byly dříve vnímány jako nudná místa obtěžkaná prachem a tichem, se transformovala v prostory pro široké spektrum návštěvníků. V několika posledních letech byly vydány nejrůznější publikace vztahující se k historii muzeí a edukačního působení této instituce. Já sama jsem byla s muzejní pedagogikou seznámena zcela náhodou a to během bakalářského studia na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

V roce 2012 jsem měla možnost účastnit se jako dobrovolník různých edukačních programů v rámci projektu *Výtvarně na hradě*, pod vedením Barbory Svátkové. Animace ve mně zanechaly opravdu silné stopy a jen pouhá „podívaná“ na průběh programů mě doslova nabíjela energií a nadšením. Otevřel se přede mnou zcela nový prostor v oblasti pedagogiky, o kterém jsem neměla ani tušení.

Během praxí, které jsem absolvovala v rámci studia, jsem navštívila především muzea, která se orientovala např. na sbírání umění, přírodnin, dokladů a památek z české historie či techniky. Osobně dávám přednost výtvarnému umění, ke kterému mám nejbližší, nicméně jsem chtěla zkusit něco jiného. Nakonec se mi připomněla několik let stará vzpomínka na muzeum, které mě nesmírně okouzlo. Bylo to Muzeum romské kultury, které jsem poprvé navštívila před čtyřmi lety. Bylo pro mě (a stále je) něčím unikátním. Zatoužila jsem se touto institucí zabývat. Chtěla jsem poznat spletitou historii romského etnika a seznámit se s předměty, jež se vztahují k jeho kultuře.

Práce na diplomové práci byla jednou z možností, jak se sama obohatit o nové poznatky, které mě zajímají a také se stát součástí něčeho užitečného. Například právě vytvořením pracovních listů, které jsou stěžejní částí této diplomové práce a které budou sloužit jako didaktická pomůcka v rámci doprovodných programů.

Abych sama lépe porozuměla historii Romů, kterou muzeum reflektuje, účastnila jsem se v průběhu práce na diplomové práci cyklu seminářů *„Vyprávěj*,

maluj, hraj Příběh Romů". Díky setkávání s odborníky pracujícími v přímo v Muzeu romské kultury, jsem měla možnost získat cenné informace, z nichž jsem také při tvorbě pracovních listů čerpala.

Diplomová práce je rozdělená na tři části. V první, teoretické části, se v úvodu zabývám definicí a stručnou historií muzeí. Této kapitole jsem věnovala pouze takovou pozornost, která odpovídá rozsahu práce a měla by posloužit jako obecný vhled vztahující se k pojmu muzeum a k jeho dobovým proměnám. Ve stručnosti se zabývám vztahem mezi muzei a jejich návštěvníky. V textu vyzdvihuji důležitost zážitku a zkušenosti, jež mohou návštěvníci v muzeu zažít.

Na obecnou historii týkající se muzeí navazují informacemi vztahujícími se k Muzeu romské kultury. Zmiňuji se například o jeho vzniku a cílech. Dále popisuji obsah a vzhled stálé expozice. Neopomenula jsem uvést informace o sbírkových fondech muzea a jeho vzdělávacích aktivitách. Předkládám také příklady konkrétních doprovodných programů, jež jsou nabízeny veřejnosti.

Vhled do historie romského etnika je v diplomové práci členěn do několika částí, jak je tomu ve stálé expozici. Tyto části jsou tematicky rozděleny na období bádání nad původem Romů, dále přibližují okolnosti odchodu Romů z Indie do Evropy, později se zaměřuji na situaci Romů přímo v českých zemích. Následující kapitoly popisují holocaust Romů a jejich život po skončení 2. světové války.

Historie Romů je opředena mnoha legendami, pověrami, domněnkami a různými teoriemi. Romové svoji historii předávali po dlouhá staletí zejména ústní lidovou slovesností. Psané texty, které by přesně doložily historii tohoto etnika, nemají současní badatelé k dispozici.

V metodické části diplomové práce popisuji, jakou úlohu plní pracovní listy v muzeu a zmiňuji se také o dalších možných didaktických prostředcích, které se v muzeích využívají. Dále popisuji výběr cílové skupiny, východiska a tvorbu obsahu pracovních listů, který je tvořen také s ohledem na limitující faktory expozice.

Nosnou částí diplomové práce je praktická část, v níž rozděluji tvorbu obsahu pracovních listů pro 1. stupeň ZŠ a pro 2. stupeň ZŠ. U zmíněných dvou skupin návštěvníků se zabývám stanovením konkrétních vzdělávacích cílů, formulací jednotlivých úkolů a způsobem evaluace po vypracování pracovního listu. Součástí praktické části jsou náslechy programů, v rámci nichž probíhalo testování funkčnosti pracovních listů v praxi.

I TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Historické proměny muzejního fenoménu

Muzeum je institucí, jejímž úkolem je od jeho vzniku sbírat, uchovávat a chránit nejen hmotné doklady vývoje lidstva, ale také předměty vztahující se k přírodě. Společně s knihovnami, univerzitami či vědeckými společnostmi je jedním z nositelů vědění a poznání.¹ Výstižnou a stále platnou definici muzea formulovala Mezinárodní rada muzeí ICOM, která muzeum definuje jako „*stálou nevýdělečnou instituci ve službách společnosti a jejího rozvoje. Muzejní instituce je otevřená veřejnosti, získává, uchovává, zkoumá, zprostředkuje a vystavuje hmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, vzdělání, výchovy a potěšení*“².

Podoba a funkce muzeí procházela během historie mnoha změnami, které postupně vedly k takovému pojetí muzeí, jaká je známe dnes. Z míst „*tiché kontemplace milovníků umění před mistrovskými výkony géniů klasické nebo modernistické tradice, se mění v otevřená multikulturně-vzdělávací centra pro všechny generace*“³. Velmi výstižně také charakterizuje poslání muzea v knize Děti, mládež ... a muzea, Marián Číž. Ve svém příspěvku Každé muzeum může být dětské, píše: „*Múzeum je mostom medzi exponátmi a návštevníkmi, je mostom medzi „kedysi“ a „potom“ - môže pomôcť poučiť sa na zlom z historie a to dobré z minulosti zveladiť a preniesť do budúcnosti. Múzeum je miestom, kde sa dá poučiť, zabaviť a cítiť sa dobre.*“⁴

Další zajímavou charakteristiku současného muzea nabízí ve svém příspěvku ve sborníku INSEA z roku 2008, Marina Pavlikánová: „*Galerie a muzea jsou otevřenými diskusními prostory, které neznají kulturní bariéry. (...) V rámci vzdělávání směřují ke zvyšování kulturního vědomí, což umožňuje lépe poznat a chápat naši společnost skrz*

¹ Šobáňová, P. *Muzejní expozice jako komunikační médium 1*. Olomouc, 2014, s. 13.

² Šobáňová, P. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc, 2012, s. 18. (ICOM 2001)

³ Horáček, M. *Škola muzejní pedagogiky 2. Dějepis umění v současnosti*. Olomouc, 2007, s. 32.

⁴ Číž, M. *Každé muzeum může být dětské*. In: *Děti, mládež a muzea*. Brno, 2003, s. 11.

*její kulturní minulost a přítomnost a stejně tak směřují k multikulturalnosti*⁵. Dále vyzdvihuje pozitivní dopad muzeí na formování postojů člověka ve vztahu k odlišným kulturám, jež jsou prostřednictvím expozic návštěvníkům předkládány.

Obdobnou myšlenkou, vztahující se k poznávání odlišných kultur prostřednictvím muzejní expozice, se zabývá také Stanislav Kužel, jehož text je publikován v knize Brána muzea otevřená: *„Muzeum nejen obohacuje rozsah toho, co může být považováno za platný „normální“ a neohrožující způsob chování – vnáší také svobodu do života. Je to svoboda od stereotypů, která díky prostředí muzea přináší i nácvik kultivovaných způsobů potřebných k objevování doposud opomíjené krajiny, architektury a jednání lidí z odlišných kultur a národů v minulosti i přítomnosti, jež jsme dosud – vlivem našeho dobové a kulturně (národně) podmíněného vnímání – přehlíželi.*“⁶

Z výše uvedených definic lze tedy vyvodit, že muzejní instituce slouží jako místa prezentující kulturní vývoj lidstva napříč celými kontinenty. Jsou místem, kde se „zastavuje čas“ a dávají tak promlouvat vybraným exponátům, na jejichž existenci a význam by nemělo být zapomenuto.

Historie vzniku muzeí je spletitá a sahá daleko do období před 18. stoletím. *„Od svého vzniku se každé muzeum jiným způsobem vyrovnává s problémem, jak nalézt vyváženou rovnováhu mezi svými dvěma základními úkoly – budováním sbírky a prezentováním této sbírky veřejnosti.*“⁷ Petra Šobáňová tento historický proces fenoménu sbírání, uchovávání a zprostředkování, rozděluje na tři období: předmuzejní období, protomuzejní období a období vzniku muzeí.⁸ V každém z uvedených období se odehrávaly nejrůznější změny v oblasti sbírání a muzejnictví, které přiblížím v následujícím textu. Cílem práce není dopodrobna se zabývat celou historií muzejního fenoménu. Pro komplexnost diplomové práce, však považuji za vhodné, se o historii zmínit. Pokusím se tedy v následujících řádcích tento historický vývoj nastínit pouze tak, jak mi rozsah této práce dovoluje.

Počátky sběratelství sahají již do 2. tisíciletí před Kristem a přetrvávají do konce 14. století, kdy byly budovány převážně církevní klenotnice. Snaha *„uchovat vybrané prvky mající muzeální hodnotu – které dnes označujeme jako muzeálie – byla*

⁵Pavlikánová, M. Galerie jako prostor pro kulturní vzdělávání ve výtvarné výchově. Brno, 2008. Brno. s. 208. In HORÁČEK, R. (ed.) a ZÁLEŠÁK, J. (ed.). *Veřejnost a kouzlo vizuality: rozvoj teoretických základů výtvarné výchovy a otázky kulturního vzdělávání*. Brno, 2008).

⁶ Kužel, S. Interkulturní vzdělávání v etnografickém muzeu. In *Brána muzea otevřená*. Náchod, 2003, s. 87.

⁷ Horáček, R. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Brno, 1998, s. 33.

⁸ Šobáňová, P. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc, 2012, s. 56–67.

v tomto období spjata se vznikem četných historických předchůdců dnešního muzea⁹“, a to především v Egyptě (např. dary, které byly spojené s diplomatickými návštěvami), Číně a zejména v Řecku. Zde se již muzeologové setkávají s formulovanou teorií vztahující se k reflexi muzejního fenoménu. Řekové mimo jiné využívali i odborné termíny, které se využívají takřka do dnes (thesauros, muzeum – museion).¹⁰ Nejvýznamnějším místem, kde se uchovávaly klenoty, živá zvířata a texty takřka z celého světa, bylo *alexandrijské museion*, kde vystavené exponáty sloužily kromě vědeckého zkoumání také k reprezentaci veřejnosti.

Po úpadku antického světa se otevřelo další historicky významné období, které do oblasti sbírání přineslo mnoho nových tendencí. Jednalo se o časový úsek 14. – 17. století, kdy byly zakládány především šlechtické sbírky. Ve zmíněném období, začaly vznikat církevní a světské sbírky. Důležitým aspektem zmíněných sbírek bylo to, že jejich sběratelé byli znalci, orientující se na uměleckou hodnotu sbírkových předmětů a soustřeďující se na určitou vybranou oblast. V období rané renesance (15. století) vznikaly galerie a kabinety.¹¹ Po vzniku knihtisku (1456) se na scéně objevují sbírky knih (bibliofilie) a tzv. studiola (studovna). Nezastupitelný vliv měla ve zmíněném období rodina Medicejských, jejichž zásluhou vznikl starý folerntský palác. Ten byl vybudovaný přibližně v roce 1440 a nacházela se v něm knihovna, studiolo, skriptorium a také reprezentační sály.¹²

Všechny zmíněné formy byly vybudovány s cílem nejen sbírat a uchovávat sbírkové předměty, ale soužily i pro potěšení a později také k prezentaci. Mimo to se mnohdy stávaly silným nástrojem pro prosazení politických zájmů mocenských elit. V průběhu 18. století mělo na společnost velký vliv hnutí osvícenství, kdy docházelo k utváření určitého kritického postoje a „vítězství rozumu“. Díky požadavku na intelektuální přesnost se motivem ke sběratelské činnosti stala služba vědě a poznání. Tato skutečnost se velice významně promítla do sběratelské činnosti.¹³ V období osvícenství vznikají první veřejná muzea. Pojem novodobé veřejné muzeum se objevuje od poloviny 18. století. Tomuto pojmenování předcházelo označení kabinet. Protože se kabinety začaly postupně otevírat širšímu spektru návštěvníků, změnilo se

⁹ Šobáňová, P. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc, 2014 s. 56.

¹⁰ Šobáňová, P. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc, 2014, s. 57.

¹¹ Tamtéž, s. 61.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž, s. 67.

jejich označení na muzeum.¹⁴ Významným se stal zejména rok 1789. Ve Francii došlo k revoluci a právě ona je symbolickým mezníkem, který je považován za vznik moderních dějin. Na konci 18. století se muzea konečně začínají otevírat veřejnosti a soukromé sbírky se mění na muzea veřejná.¹⁵

Bouřlivé proměny v muzejním fenoménu, jsou znatelné zejména v období 19. století¹⁶, kdy vzniká velké množství veřejných národních galerií a muzeí. Muzeum se stává institucí „pro lidi“, která nabízí kulturu širokému spektru návštěvníků. Již od počátku 19. století se projevuje zájem o dějiny jednotlivých oborů a „*průběžně vzrůstá soustředění na shromažďování historických dokladů vývoje lidské společnosti*“¹⁷. Právě toto století s sebou přináší vznik nových typů muzeí a prezentace kultury, vědy či průmyslu, jako to bylo v případě tzv. světových výstav.

Rozhodující událostí v pohledu evropské veřejnosti na muzea bylo založení prvního dětského muzea na konci 19. století ve Spojených státech amerických, který zároveň „*završil cestu školních muzeí a prokazatelně identifikoval vzdělávací potenciál moderní muzejní instituce*“¹⁸. K období 19. století se také datují počátky vnímání muzea jako místa, které nabízí prostor pro zušlechťování obecného vkusu a výchovy.¹⁹

S příchodem 20. století se pomalu otevírá otázka edukačního potenciálu muzea, který muzejní instituce skrývá. Dochází k řešení problému, jakým způsobem má být muzejní obsah prezentovaný veřejnosti prostřednictvím edukačních programů a jaké poznatky by si návštěvníci z muzeí měli odnést. Formulují se metody a postupy které umožňují kvalitnější systematickou a funkční praxi směrem k návštěvníkům.²⁰

Muzea se již nebojí přijmout myšlenku, že prostřednictvím zpřístupňování svých sbírek, mohou působit jako vysoce kvalitní a efektivní edukační činitel. Jelikož „*primárním cílem muzejní edukace je zvýšit působnost muzejních expozic a výstav na návštěvníky a poukázat na vzdělávací efekt sbírkových předmětů*“²¹. V této době již byla

¹⁴ Císařová, K. *Pracovní listy v edukačních programech Městského muzea Rýmařov*, Magisterská diplomová práce. Olomouc, 2012 s. 7.

¹⁵ Za první veřejné muzeum je označováno Britské muzeum, které bylo založeno v roce 1753. (In Šobáňová, P. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc, 2012. s. 68).

¹⁶ Šobáňová, P. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc, 2012, s. 67.

¹⁷ Horáček, R. *Muzejní a galerijní animace*. 1998, s. 33.

¹⁸ Drobny, T. *Kulturní dědictví a paměťové instituce z pohledu muzejní pedagogiky. Kultura, umění a výchova*. 2014. Dostupné online: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=6&clanek=37.

¹⁹ Kesner, L. *Muzeum umění v digitální době*. Praha, 2000, s. 25.

²⁰ Mrázová, L. *Muzejní sbírky a muzejní prostředí jako prostředek vzdělávání a výchovy. Základní východiska muzejní didaktiky*. In Kol. autorů. *Základy muzejní pedagogiky. Studijní texty*. Brno, 2014, s. 1.

²¹ Tomešková, K. *Otevřená klenotnice poznávání*. Olomouc, 2015, s. 12.

muzea vnímána jako instituce, které mají sloužit veřejnosti k získání zkušeností a poznání.

I přes válečné konflikty a radikální změny ve společnosti v 20. století, které vývoj muzejnictví silně ovlivnily a v mnoha směrech brzdily, byly přece jen v 2. polovině 20. století definitivně nastoleny otázky týkající se výchovně vzdělávacího působení muzeí. Aby se však muzeum mohlo stát místem, které vzdělává a nabízí poznání zábavnou, atraktivní formou na profesionální úrovni, musely se vytvořit personální podmínky pro, aby se jím opravdu stal. Setkáváme se tedy s vytvářením a definováním nových profesí, např. muzejní pedagog. Dochází k rozvoji muzejní didaktiky, pracuje se na vzdělávacích strategiích jednotlivých muzeí a vytvářejí se metodické materiály a celá metodická centra.

Muzejní expozice se postupně stávají stále více interaktivní a architektonicky vystavěné tak, aby byly prostorově vstřícné pro návštěvníky a mohly se v nich realizovat edukační programy. Do expozic jsou umístovány tzv. audio průvodci či informační obrazovky. Interaktivnost muzejních expozice zasahuje takřka všechny smysly návštěvníků. Mnoho expozic se proměňuje v místa, jež nabízejí svým návštěvníkům nezapomenutelné zážitky.

V rámci zacílení muzeí na veřejnost vznikly další nové profese, bez nichž by muzeum nemohlo fungovat. Kromě výše zmíněného muzejního pedagoga, je to např. fundraiser či manažer, kteří jsou důležitými partnery dalším pracovníkům muzea (např. historik, kurátor, průvodce či lektor) při hledání vhodné strategie prezentace exponátů či badatelské činnosti.²² Dbá se také na profesionalitu všech zaměstnanců muzea, kteří se dostávají do přímého kontaktu s návštěvníky.

Právě toto komplexní působení muzea - tím, co prezentuje, ale také kdo a jakým způsobem to prezentuje, je v dnešní době zásadní. Profesionalita se ale nevztahuje pouze na pedagogy či kurátory (s nimiž se návštěvník při běžné prohlídce nesetkává), ale je nutná především u těch zaměstnanců, kteří pracují například jako pokladní, dozorcí v expozicích či šatnářky.²³

Ve 20. stoletím se významným partnerem muzeí se stává škola. Ve vzájemné spolupráci muzea a školy, se otevírají cesty k propojení formálního a neformálního vzdělávání žáků a studentů. Právě oni jsou cílovou skupinou, která muzea primárně

²² Horáček, M. *Škola muzejní pedagogiky 2, Dějepis umění v současnosti*. Olomouc, 2007, s. 33.

²³ Kocichová, I., Belaňová, P. Muzejní prožitek, vstřícné prostředí a pracovníci v první linii, str. 6. In *Časopis Muzeum* 52/2/2014. Dostupné online: http://www.emuzeum.cz/admin/files/verze_pro_zverejneni_emuzeum.pdf.

navštěvuje. „Cílem muzejně pedagogické práce ve vztahu k žákům a studentům je nabídka mimoškolního vzdělávání, které má obdobné cíle jako školní výuka definovaná rámcovými vzdělávacími programy.“²⁴ Neopomíjí se ani požadavek na bezbariérovost muzejních institucí a nutnost doplnit expozice vhodnými pomůckami pro osoby se speciálními vzdělávacími potřebami.

1.2 Muzeum – návštěvník – zkušenost

Velice výstižně popisuje smysl a poslání muzeí Ladislav Kesner, v knize *Muzeum umění v digitální době*. Píše, že prvotním posláním a povinností muzea umění, jak ho známe dnes, nemůže být pouze opatrování, zkoumání a vystavování výtvarných děl, ale zejména starost o to, jakým způsobem tato díla divákům zprostředkovat. Jak obohatit návštěvníka o emocionální a kognitivní zkušenost prostřednictvím hlubokého prožitku skrz umělecké dílo.²⁵ V textu se sice omezuje na pojem „muzeum umění“, nicméně se toto poslání vztahuje na všechny muzejní instituce bez ohledu na to, jakého jsou jejich sbírky charakteru.

Prožitek v edukačním působení, se staví na první místo a stává se určitým měřítkem kvality muzejních programů. Na jeho význam poukazuje i Beneš, který píše, že: „Přínos muzejních programů spočívá v tom, kde vyjadřovací prostředky jsou autentické výtvořiny přírody a člověka čili prostředky, jež ovlivňují nejen racionální, ale především emocionální složku lidského vědomí jako přímou smyslovou zkušenost“²⁶. Také Kateřina Tomešková vyzdvihuje důležitost možnosti něco v muzeu zažít: „Měřítkem úspěchu muzea už dnes není jen počet návštěvníků, ale především nabídka „prožitků“, které mohou příchozí zájemci o aktivní pobyt v expozici či výstavě získat.“²⁷

Ještě na sklonku 19. a 20. století si lidé ani neuměli představit, že by se v muzeích na území České republiky, mohli setkat s něčím jiným, než s teoretickým výkladem a krátkou doplňující aktivitou. Díky zahraničním vlivům, které do našeho prostředí pronikají v posledních letech, došlo k obratu ve vztahu muzea k veřejnosti.

²⁴ Drobný, T. Kulturní dědictví a paměťové instituce z pohledu muzejní pedagogiky. *Kultura, umění a výchova*. 2014. Dostupné online: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=6&clanek=37.

²⁵ Kesner, L. *Muzeum umění v digitální době*. Praha, 2000, s. 15.

²⁶ Beneš, J. *Základy muzeologie*. Opava, 1997, s. 91-92.

²⁷ Tomešková, K. *Otevřená klenotnice poznávání. Didaktické analýzy edukačních programů Muzea Komenského v Přerově*. Olomouc, 2015, s. 29.

Takřka veškeré aktivity muzeí začaly směřovat k motivování potenciálních návštěvníků vytvářením propracovanějších propagačních materiálů, vzdělávacích strategií a projektům.

Návštěvníci v dnešní době mají možnost v prostorách muzeí objevovat, tvořit a učit se. Získávají osobní zkušenosti prostřednictvím zážitků, jež jsou nepostradatelné nejen pro snadnější pamatování, ale také pro osobní pocit naplnění či radost z možnosti se vyjádřit a samostatně objevovat. Návštěvníkům je v muzeích dán prostor pro překonávání ostychu či obav a jsou vybízeni k aktivitě, u které je nikdo nesoudí.

Velmi výstižně se vyjadřuje k nenahraditelnosti lidské zkušenosti architekt Juhani Pallasmaa v knize *Myslicí ruka: „Umělecké dílo nebo budova vytvořená před tisíci lety nebo vyrobená v kultuře pro nás zcela neznámé se nás dotýká, protože se zde střetáváme s nadčasovou přítomností bytí, lidskou bytostí skrz dílo a následně znovu objevujeme skutečnost našeho bytí ve světě. Jeden z paradoxů umění a architektury je, že ačkoliv všechna významná díla jsou jedinečná, odrážejí to, co je obecné a sdílné lidskou existenciální zkušeností. Tímto způsobem je umění tautologické. Pořád opakuje stejný základ stále dokola: jaké to je být lidskou bytostí v tomto světě.“*²⁸

I přes to, že svůj text autor vztahuje pouze k architektuře a umění, mají jeho slova daleko širší rozsah. Jelikož jsou to také muzea, která poskytují prostor pro setkávání s onou lidskou existenciální zkušeností. Prostřednictvím sbírání a uchovávání historických záznamů a památek, se současný návštěvník setkává nejen se svými vlastními kořeny, ale také s kořeny celého lidstva.

²⁸ Pallasmaa, J. *Myslicí ruka: existenciální a ztělesněná moudrost v architektuře*. Zlín, 2012, s. 134.

1.3 Historie a současnost Muzea romské kultury

Za vznikem Muzea romské kultury stojí činnost první romské organizace v České republice, která nesla název Svaz Cikánů – Romů. Tato organizace měla sídlo v Brně, kde působila od roku 1969 do roku 1973. Cílem svazu bylo vybudování muzea, jež by reprezentovalo romskou historii a kulturu – muzeum romské kultury. Postupné budování sbírkových fondů a již započatou práci však na dlouhou dobu přerušil zásah ze strany státu. Svaz byl v období normalizace chápán jako výsledek obrodného procesu a proto byl vládnoucími složkami zničen. Díky činnosti zmíněného svazu, jehož členové se věnovali pořádání nejrůznějších výstav, soutěží, prezentaci řemesel, hudby či tance, vzniklo v roce 1991 Muzeum romské kultury.

Teprve až v roce 1998 se začalo Muzeum romské kultury znovu probouzet k životu a bylo označeno za obecně prospěšnou společnost (OPS). Tato organizace nese zásluhu na vytvoření kvalitní a dostatečně pevné základny pro rozsáhlou činnost muzea. Svým zaměřením a tématem je Muzeum romské kultury světovým unikátem. Díky zmíněné organizaci vznikla 1. 1. 2005 státní organizace Muzeum romské kultury. Ta převzala všechny výsledky práce předchozích právnických subjektů.²⁹ Muzeum od svého vzniku získává sbírkové předměty z výzkumných cest po Bulharsku, Slovensku, Polsku, Rumunsku. Na rozšiřování sbírkového fondu se podílí také romští a neromští návštěvníci muzea.³⁰

Muzeum romské kultury *„dokumentuje kulturu, dějiny i současnost romského etnika jako etnika diferencovaného do řady skupin a podskupin, žijících dnes v diaspoře v mnoha zemích světa, se zvláštním zřetelem k situaci Romů, Sintů a příbuzných skupin v České a Slovenské republice“*³¹.

²⁹ Muzeum romské kultury. *Střednědobá koncepce Muzea romské kultury na roky 2014 – 2018*. Dostupné online: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturniho-dedictvi/prispevky/Strednedoba-koncepce-MRK-na-roky-2014-2018.pdf>.

³⁰ Rycková, V. *Děti, mládež ... a muzea III*. Brno, 2003. s. 91.

³¹ Muzeum romské kultury. *Zřizovací listina*. Článek IV. Odstavec (1). Dostupné online: <http://www.rommuz.cz/novy/wpcontent/uploads/2015/03/Z%C5%99izovac%C3%AD-listina.pdf>.

1.3.1 Cíle muzea romské kultury

Stěžejním cílem Muzea romské kultury je vedení co nejglobálnější dokumentace, uchování a prezentace dějin a kultury Romů jako světového etnika. Rozsáhlé a originální sbírkové fondy, které muzeum obsahuje, nabízí muzeum široké veřejnosti velmi cenné poznatky. Jeho cílem je oslovit nejen veřejnost neromskou, ale také Romy samotné.

Muzeum má za cíl vychovávat zejména mladou generaci Romů i neromů ke vzájemné toleranci, přispívat k boji proti xenofobii a rasismu ve společnosti. Dále pak otevírat cesty ke kořenům romského etnika a k interkulturnímu myšlení. Muzeum zaměřuje především na mladou generaci, i když neopomíjí ani ostatní věkové skupiny.³²

1.3.2 Sbírkové fondy

Sbírkové oddělení Muzea romské kultury vytváří takové sbírky, které vypovídají nejen o hmotné, ale i duchovní romské kultuře a historii. Sbírkové oddělení svými aktivitami pečuje o třídění a evidenci sbírkových předmětů, jejich vhodné uložení a také o prezentaci těchto předmětů široké veřejnosti. V současnosti je v Centrální evidenci sbírek zapsáno 25 247 sbírkových předmětů.

Sbírka Muzea romské kultury je celkově tříděná do 13 sbírkových fondů:

1. fond dokumentace tradičních romských řemesel, profesí a zaměstnání
2. fond textilu
3. fond šperku a cenin
4. fond dokumentace vybavení romského interiéru
5. fond výtvarného umění
6. fond písemného materiálu a nesbírkový fond kopií archivních dokumentů

³² *Střednědobá koncepce Muzea romské kultury na roky 2014 – 2018*. Dostupné online: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturnihodeditvi/prispevky/Strednedoba-koncepce-MRK-na-roky-2014-2018.pdf>.

7. fond dokumentace vývoje romských obydlí
8. fond plakátu a pozvánek
9. fond ohlasů romské kultury v kultuře majoritní
10. fond sebedokumentace
11. fond audiodokumentace
12. fond fotodokumentace
13. fond videodokumentace³³

1.3.3 Stálá expozice

Stálá expozice byla vytvořena během dvou etap. V těchto dvou realizačních fázích se na vzhledu expozice podepsaly dvě významné české osobnosti. V roce 2006 byla realizována část věnovaná období 1939 - 2005 dle návrhů architekta Daniela Pospíšila. Až v roce 2011 se pak díky realizaci návrhu brněnského architekta Jana Konečného mohla zpřístupnit zbylá část expozice. Svoji nezastupitelnou zásluhu při tvorbě stálé expozice nese celá řada organizací, které muzeum finančně podpořily (např. the Anne Frank Foundation, the Task Force for International Cooperation on Holocaust Education či Ministerstvo kultury České republiky).³⁴

Stálá expozici muzea nese název *Příběh Romů* a zahrnuje celkem šest sálů. Každý z nich je věnovaný jinému časovému období z dějin romského národa. Návštěvníci se zde setkávají nejen s informacemi týkajícími se Romů, ale také s fakty o zásadních historických událostech, které utvářely společnost. Díky chronologicky promyšlenému uspořádání informací a exponátů, divák postupně získává na sebe navazující poznatky a vjemy, které ve výsledku působí velmi komplexně. Po celou dobu prohlídky je návštěvník, formou audio záznamu, provázen tichými citáty a komentáři samotných Romů.

V *prvním sále* (Khatar sam? – Pravlast) je velmi srozumitelně objasněn původ Romů, jazykovědná, historická a další bádání, která jsou spojena s ranými dějinami Romů. Návštěvník zde může shlédnout nejrůznější originální exponáty od šperků až po vybavení interiéru. Dominantou tohoto sálu jsou stěny a strop ze zrcadel.

³³ Stálá expozice. *Příběh Romů*. Muzeum romské kultury. Dostupné online: http://www.rommuz.cz/novy/?page_id=98.

³⁴ Stálá expozice. *Příběh Romů*. Muzeum romské kultury. Dostupné online: <http://www.rommuz.cz/stala-expozice/>.

Do druhého sálu se návštěvník dostane uličkou, kde je opět motiv zrcadla – tentokrát rozbitého a také přehledná mapa, kudy směřovala cesta Romů z Indie směrem na západ. *Druhý sál* (Bare dromem – Na cestě) tedy přibližuje události v Evropě do 18. století. Je zde nastíněn příchod Romů na evropský kontinent a jsou zde také první zmínky o tradičních způsobech obživy (řemesla, profese). Ústředním motivem sálu je rozměrný kočovnický vůz, poblíž kterého je vytvořené velmi věrohodné tábořiště. Nechybí zde dobové dokumenty, které zachycují informace o tehdejší perzekuci romského národa. V navazující průchozí místnosti, mohou diváci najít informace o tradiční romské rodině a o životě v komunitě

Na druhý sál svým tématem navazuje *sál třetí* (Kaj amaro than? – Hledání domova). Ten obsahuje záznamy historického procesu usazování Romů ve střední Evropě od 2. pol. 18. století až do roku 1938, především na území Československa. Dominantní je zde hned několik věcí – cirkusové šapitó, ukázka tradičního obydlí, ale především hudební nástroje. Velmi působivou částí tohoto sálu je průchod z druhé do třetí části expozice. V úzké uličce, která obsahuje nejrůznější předměty vztahující se k magii, čekají návštěvníka opravdu nečekané zážitky.

Čtvrtý sál (Romengro murdaripen – Holocaust) pojednává o osudech Romů v letech 1938 – 1945, kdy v Evropě vypukla 2. světová válka. Jsou zde záznamy především o tragických osudech Romů na území Protektorátu Čechy-Morava, na Slovensku a v Německu. Návštěvník může shlédnout dobové listiny, fotografie či vzpomínky pamětníků. V tomto sále je možné shlédnout krátký film „ ... to jsou těžké vzpomínky“, v němž hovoří pamětníci.

Předposlední, *pátý sál* (Romipen pal o mariben – Romství po válce) shrnuje poválečné dějin Romů na území Československa do roku 1989. Nechybí zde ukázky romských výtvarníků či autorů literárních děl. Tento sál je zajímavý hlavně tím, že mapuje proměny v romské komunitě, na níž měla velký vliv majoritní společnost a jejich styl života.

Šestý sál (Gendalos – Mediální obraz Romů po roce 1989) je vizuálně zcela odlišný od předchozích. Centrálním prvkem je působivé točící se kolo, které je umístěné u stropu. Na vertikálně zavěšených průhledných foliích, jsou vytisknuté novinové články, které mají prezentovat mediální obraz vývoje vztahu mezi majoritou a minoritou od roku 1989 do roku 2005. Zajímavý je symbol uzavřeného kruhu,

v kterém okolo návštěvníka neodbytně víří stále stejné informace dokola. Velmi trefně vystihnuté působení médií.³⁵

V prostoru expozice se ozývá tichý zvukový doprovod, který prostoru dodává zvláštní rozměr. Jakoby v místnostech byli přítomni sami Romové, kteří k návštěvníkům promlouvají prostřednictvím písní, tukaním kladiva a svým vyprávěním. V expozici návštěvníci si také mohou přečíst krásná romská přísloví, která jsou přeložená do českého jazyka.

1.3.4 Krátkodobé a putovní výstavy

Muzeum romské kultury svým návštěvníkům nabízí možnost shlédnout *krátkodobé výstavy*. Přechodné výstavy jsou zvoleny tak, aby navazovaly a rozvíjely témata, která jsou prezentovaná ve stálé expozici anebo se věnují aktuálním otázkám. Na těchto výstavách se prezentují zejména vlastní sbírky, ale také exponáty a sbírky zapůjčené z jiných muzejních institucí či od soukromých osob.³⁶

Muzeum romské kultury je také aktivní, co se týče možnosti zapůjčení jednotlivých sbírkových předmětů, anebo celých výstav. Většinou jde o fotografie, ale i o kompletní průřezy sbírkových fondů obsahujících řemesla, profese či šperky a ceniny.³⁷

1.3.5 Vzdělávací a lektorská činnost muzea

Romská kultura a historie je široké veřejnosti zprostředkována prostřednictvím vzdělávacích programů a workshopů, které muzeum nabízí. V průběhu programů je kladen důraz na interaktivní metody a pracuje se také s prvky dramatické výchovy.

³⁵ Stálá expozice. *Příběh Romů*. Muzeum romské kultury. Dostupné online: <http://www.rommuz.cz/stala-expozice/>.

³⁶ *Střednědobá koncepce Muzea romské kultury na roky 2014 – 2018*, str. 11. Dostupné online: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturniho-dedictvi/prispevky/Strednedoba-koncepce-MRK-na-roky-2014-2018.pdf>.

³⁷ Tamtéž, s. 12. Dostupné online: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturniho-dedictvi/prispevky/Strednedoba-koncepce-MRK-na-roky-2014-2018.pdf>.

Během programů jsou využity nejrůznější audio či video záznamy, muzejní exponáty a dobové dokumenty. Účastníci programů jsou vedeni ke kreativnímu myšlení, aktivitě v oblasti vyhledávání nových informací a k jejich následnému zpracovávání. Edukační programy, workshopy či tvůrčí dílny jsou vytvořeny ke krátkodobým výstavám i k stálé expozici.

Muzeum je orientované také na další vzdělávání široké veřejnosti. Například v letech 2008 – 2013 realizovalo kurzy romštiny ve spolupráci se studenty romistiky filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Muzeum nabízí mimo jiné sociálně edukační aktivity³⁸ pro děti z blízkých sociálně vyloučených lokalit, kterým zajišťují doučování a volnočasové aktivity.³⁹

1.3.6 Programy pro veřejnost

Programy, které muzeum veřejnosti nabízí, jsou vytvořeny tak, aby svojí náročností odpovídaly vývojovým specifikům návštěvníků. Pro mladší děti jsou v programech vytvořeny aktivity, které jsou pestřejší. Naopak starším návštěvníkům je poskytnuto více teorie, která je však oživena takovými aktivitami, které programu dodávají na dynamičnosti.⁴⁰ Muzejní pedagog vybízí návštěvníky k aktivitě, díky níž zažívají nejenom zábavu, ale také poznání.

V rámci prvního programu, *Příběh Romů*, jsou návštěvníci prostřednictvím dokumentů a exponátů seznamováni s poznatky o historii a kultuře Romů. Tento program je obsahově vytvořen tak, aby vyhovoval všem věkovým kategoriím návštěvníků. Nejmladším dětem (předškolní a mladší školní věk) jsou sděleny základní informace, jako například odkud Romové pocházejí, čím byl způsob života Romů specifický a jak si zajišťovali obživu. Pro starší děti je program obohacen o slovní zásobu romských slovíček a obsahuje podrobnější informace o historii romského etnika.

³⁸ Muzeum romské kultury. Projekty „Společně za vzděláním“ a „Dětský muzejní klub“. Dostupné online http://www.rommuz.cz/novy/?page_id=75.

³⁹ *Střednědobá koncepce Muzea romské kultury na roky 2014 – 2015*. s. 18. Dostupné online: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturniho-dedictvi/prispevky/Strednedoba-koncepce-MRK-na-roky-2014-2018.pdf>.

⁴⁰ Šobán. M. *Škola muzejní pedagogiky* 6. Olomouc, s. 35.

Druhý program, který Muzeum romské kultury návštěvníkům nabízí, nese název *Holocaust Romů*. Jde o program určený zejména žákům 8. a 9. tříd ZŠ a studentům středních škol. V programu se účastníci drží časové osy, na níž se pohybují v době před 2. světovou válkou a během ní. Jsou v něm opět využity dobové dokumenty, součástí je i zhlédnutí dokumentárních filmů „*To jsou těžké vzpomínky*“ nebo „*Žít! Ceija Stojka*“. Zmíněný program se využívá také jako doprovodná animace k putovní výstavě Genocida Romů.⁴¹

Kromě výše zmíněných vzdělávacích programů, muzeum nabízí tzv. tematické programy, které seznamují návštěvníky například s uměleckou tvorbou romských umělců, jak je tomu například v programu *Počkej, až to domaluju!* V rámci něho se účastníci seznamují s výtvarnými technikami. Prostřednictvím tvůrčích aktivit jsou vedeni k rozvoji imaginace a jemné motoriky a není opomenuta ani podpora rozvoje slovní zásoby v romském jazyce.

Literárně orientovaný program nese název *Lačho lav sar maro/Dobré slovo je jako chléb* a je vytvořen jak pro nejmenší děti, tak i pro starší žáky základních a středních škol. V průběhu programu se seznamují například s romskou abecedou a s audio nahrávkou romského i českého mluveného slova. Studenti a starší žáci mají program rozšířen o práci s konkrétním textem vybraných autorů.

Dalším tematickým programem je *Paťan – Ma paťan/Věřte – nevěřte* a je určen pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ a pro studenty středních škol. Jedná se o interaktivní workshop, v rámci něhož účastníci pracují s údaji z mediálních analýz a konkrétními články. K programu se také návštěvníkům nabízí možnost setkat se a diskutovat s romskou novinářkou.⁴²

1.4 Historický vhled do dějin Romů

„Stálá expozice Muzea romské kultury nazvaná Příběh Romů prezentuje romské dějiny a kulturu od svých počátků po současnost a svým tématem i rozměrem je

⁴¹Muzeum romské kultury. Dostupné online: http://www.rommuz.cz/novy/?page_id=106.

⁴²Tamtéž. Dostupný online: http://www.rommuz.cz/novy/?page_id=106.

*světovým unikátem.*⁴³ Jelikož se v pracovních listech opírám o historii romského etnika, považuji za nezbytné přiblížit historii Romů. Protože však není cílem práce podrobně zkoumat historii romského etnika, omezím se v exkurzu do historie Romů pouze na základní fakta, která poslouží k jejímu pochopení. Ve výkladu historie Romů se budu držet časové osy tak, jak je daná v expozici.

V textu je přiblížena doba a okolnosti odchodu Romů z Indie a jejich následné putování po evropských státech až do Československa (později do České republiky). Abych zajistila plynulost a přehlednost textu, popisuji historii romského etnika v oddělených časových úsecích. Musím čtenáře upozornit na fakt, že i přes to, že se o historii romského etnika píše v mnoha odborných knihách, jsou dějiny tohoto etnika opředené mnoha nejasnostmi, domněnkami a různými teoriemi.

Úvod

První zmínky o Romech (do 16. století) v evropských zemích nejsou příliš jasné, a pokud nějaké jsou, působí spíš jednostranně. Historické údaje o prvních kočovnicích buď neexistují, a pokud ano, je jejich pravdivost obtížně doložitelná. Můžeme se pouze domnívat, jak byli tito kočovníci vnímání majoritní společností. Je docela možné, že se k prvním migrujícím Romům stavěla společnost pozitivně díky tomu, že například ovládali nejrůznější řemesla, která majoritní společnost využívala. Postupem času se kladný vztah k Romům začal měnit, z různých důvodů, k horšímu. Proti Romům, kteří se odlišovali svým stylem života, byly vydány nejrůznější vyhlášky, deklarace či opatření, které měly nějakým způsobem korigovat jejich pohyb na území konkrétních zemí, nebo ho dokonce zcela vyloučit. Podmínky, jež na kočovné Romy byly kladeny, nebyly většinou pozitivní. Znesnadňovaly jim delší pobyt na konkrétních místech a stavěli je do často obtížných životních situací. Byli označováni za zločince, podvodníky a byli trestně stíháni. Ani církve jejich postavení příliš nepomáhala, jelikož podporovala v majoritní společnosti silné rasové předsudky. Od samého počátku svého putování za „lepším“ místem s sebou Romové nesli „břemeno“ svého původu. Neexistovala žádná země, která by je přijala.

⁴³ Stálá expozice. *Příběh Romů*. Muzeum romské kultury. Dostupné online: <http://www.rommuz.cz/stala-expozice/>.

Zakořeněné předsudky vůči Romům byly hluboké. Docházelo k vyhošťování Romů, kteří nevěděli kam jít, jelikož ostatní země byly vůči nim stejně uzavřené. Abychom jejich situaci, která těmto problémům, jež je po staletí provázela, lépe porozuměli, musíme se zabývat daleko starším obdobím, sahajícím do starověké Indie (zhruba před 2. tisíciletí př. n. l.).

1.4.1 Bádání po původu Romů

Romové mají jako každé etnikum svoji vlastní historii, ke které se však nevztahuje příliš mnoho pramenů, s nimiž by mohli historikové pracovat. Právě proto byli v bádání po původu Romů nepostradatelní lingvisti a antropologové. Mnoho badatelů hledalo „pravlast“ Romů a existovalo nespočet teorií o tom, odkud tento národ skutečně pochází. Existuje mnoho teorií o původu romského etnika. V diplomové práci se pokusím alespoň některé z nich představit.

Například v Persii (kde však byli Romové vnímáni jako „vetřelci“) bylo nalezeno několik textů (legend) o romských obyvatelích. Některé z těchto legend o Romech byly také později zaznamenány v perském národním eposu o historii země. Zajímavé je, že v průběhu pátrání po původu Romů také často docházelo k mylným označením „Romové“ zcela jiných migrujících skupin lidí. Jejich původ byl pro mnohé badatele záhadou a často se objevovaly i „alternativnější“ teorie, které označovaly předky Romů za válečníky „kteří tvořili druhou ze čtyř varn“⁴⁴.

Romové byli od počátku svého kočování vždy vnímáni jako menšina – skupina, kterou není třeba se hlouběji zabývat, kterou není nutné zkoumat, poznávat její tradice či styl života. To dokládá především fakt, že o Romech nejsou skoro žádné zmínky v kronikách či písemnostech. Nicméně „zajímavými“ se stávali v tu chvíli, kdy způsobili něco nepřijatelného pro majoritní společnost.⁴⁵ O prvních Romských migrantech v Evropě není mnoho textových záznamů a ve většině případů jde pouze o „domněnky“.

Až v průběhu celého 19. století probíhalo v Evropě studium romštiny a jazyků indického subkontinentu intenzivněji. Existovaly nejrůznější dohady o tom, odkud by

⁴⁴ Fraser, A. *Cikáni*. Praha, 1998, s. 27.

⁴⁵ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 2.

Romové mohli na evropský kontinent přijít. Například badatelé Němec August Friedrich Pott a Slovinec Franc Miklošič označili za jejich pravlast Paňadžáb (sever Pákistánu a Indie). Anglický lingvista R. L. Turner napsal, že romskými předky mohli být lidé z Rádžastánu (členský stát ve Střední Indii).⁴⁶ Dokonce bylo ruskými vědci vyřčeno, že „Romové nepocházejí z jednoho místa, ale že je jejich národ vytvořen z několika různých entit“⁴⁷.

Někteří badatelé ve 40. letech 19. století vyjádřili názor, že „slovo Rom, kterým Romové sami sebe označují, souvisí s kastovním označením Dom“⁴⁸. Tato kasta má nejrozličnější rodové podkasty, které se vyznačují různými profesemi. „Jejich předkové žili na půdě dnešní severozápadní Indie již v době, kdy zde existovala jedna z nejstarších civilizací „civilizace v údolí Indu a Sarasvatí“ nebo jako „protoindická kultura“ (3000-1500 př. n. l.).“⁴⁹

Mnozí badatelé nemají do dnes jasno v tom, odkud a proč vlastně Romové na západ přišli. Jisté však je, že jejich pravlastí je právě Indie. K tomuto zjištění se váže teorie o mladém studentovi Štefanovi Válím. Dle této teorie se v holandském Leydenu setkal se skupinou studentů medicíny z Indie – Malabary. Podobnost mezi těmito Indy a Romy, s nimiž se setkával v Maďarsku, byla velmi patrná a začal si poznamenávat slovíčka malabarštiny. Po návratu do své rodné země zjistil, že významy slov, která si zapsal, jsou takřka totožné s romským jazykem. Právě na tyto neodborné, ale nesmírně přínosné začátky zkoumání, navázali později lingvisté, historikové a etnologové.⁵⁰

Jako první tedy „o indickém původu svědčí nejen jazyk, ale i překvapivá podobnost některých zvyků, podobná společenská struktura, výběr povolání, stejná technologie zpracování kovů aj“⁵¹. Současně i antropogenetické výzkumy podporují fakt, že svou DNA se Romové nejvíce podobají obyvatelům ze severozápadní Indie.

⁴⁶ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc. 1991, s. 9.

⁴⁷ Tamtéž, s. 10.

⁴⁸ Bártová, Pavelková, T., Horváthová, J., Poláková, J., Zuzanačková, M. *Příběh Romů*. Brno, 2012. Str. 6.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ *Romové v ČR*. Dostupné online: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>.

⁵¹ Tamtéž. Dostupné online: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>.

1.4.2 Odchod Romů z Indie a jejich usídlení v Evropě

Pro pochopení odchodu Romů z Indie je důležité alespoň v rámci rozsahu této práce nastínit okolnosti, které pravděpodobně Romy „přinutily“ k odchodu z jejich rodné země směrem na západ.

I přes to, že Romové byli prapůvodními obyvateli Indie, byli postupně vytlačováni do okrajových částí země, anebo se museli během druhé poloviny 2. tisíciletí př. n. l. přizpůsobovat nově vznikajícímu systému. Ten zde začali tvořit indoevropští nájezdníci – Árijové. Avšak „*podmaněné obyvatelstvo se nacházelo na vyšší kulturní úrovni než nově příchozí, a tak dobyvatelé přijali místní vyspělou kulturu za svou, její tvůrce však potřebovali nějakým způsobem „zpacifikovat“, aby nemohli ohrozit pozice vítězů*⁵²“. Původní obyvatelstvo, které nebylo vytlačeno do okrajových částí země, započali Árijci „přizpůsobovat“. Tato „asimilace“ (arijanizace) probíhala v několika vlnách a trvala několik staletí.

Romové byli Árijci postaveni do velmi nepříznivé situace tím, že se jejich nové sociální uspořádání dělilo na tzv. stavy. Původní obyvatelé spadali do čtvrtého stavu (= *varna*), tzv. *šúdra*.⁵³ Tento stav zahrnoval osoby neplnoprávné, které se věnovaly převážně zemědělství a řemeslům. Domové (předci Romů) se „*dostali do tzv. páté varny (pañčama)*⁵⁴“. Zmíněné stavy se začaly vlivem náboženství (hinduismu) členit na tzv. *kasty (džátí)*, „*tj. rozšířené rodiny nebo rody s vzájemně nepřestupnou kastovní bariérou a s dědičně vykonávanou jednou profesí*⁵⁵“. Právě tato skupina Romů byla odkázaná na „kočování“ a na neustálý pohyb po území, aby si zajistila obživu. Peníze Romové získávali jednak díky svojí zručnosti v řemeslech, nebo nepříliš produktivní prací jako kejklíři či muzikanti.

Zde se tedy zřejmě setkáváme s možnými příčinami a počátky kočovného života Romů. Jednou z kast, které vznikly v rámci sociálního uspořádání Árijci, byli tzv. *domové*.⁵⁶ Právě domové jsou považováni za nejbližší předky Romů. Na základě

⁵² Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 5.

⁵³ 1. stav: bráhmové (kněží, učenci), 2. stav: kšatrije (bojovník, vládce), 3. stav: vajšije (obchodníci). (Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. 2002. s. 5).

⁵⁴ Systém varn je determinoval k životu na okraji společnosti (Bártová, Pavelková T., Horváthová, J. Poláková, J., Zuzanašková. M. *Příběh Romů*. Brno, 2012, s. 7).

⁵⁵ Nečas, C. *Romové v ČR včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 11.

⁵⁶ V evropských podmínkách došlo ke změně skupinového názvu Dom na vlastní etnický název Rom. Evropské jazyky nemají indické cerebrální hlásky d, t, dh, rh a tak se mění v dialektech evropských Romů v r. Navíc jméno

nejrůznějších historických dokladů existují předpoklady, že domové měli svůj vlastní stát, který po vytvoření kast Árijci, zanikl.⁵⁷ O Domech existují první zmínky již v 6. století a v sanskrtu mělo význam „člověka nižší kasty, který se živí zpěvem a hudbou⁵⁸“. Dle Fräsera je „dost pravděpodobné, že Domové tvořili přinejmenším jádro skupiny nebo skupin, které později z Indie emigrovaly⁵⁹“.

Rozdělení na původní kasty se začalo postupně členit na tzv. *podkasty* (*updžátí*). Na vznik těchto podkast mělo pravděpodobně vliv „rozmnožení každé příští generace“⁶⁰ díky kterému se zvyšovaly počty jedinců ve skupině. Z těchto podkast však „pouze jedna zůstávala v dosavadním areálu a zbývající se etapovitě stěhovaly do sousední úživné oblasti s nadějí, že tam bude větší poptávka po kovářské práci, hudební dovednosti apod.“⁶¹. V nově uspořádaném sociálním rozdělení, které původní romské obyvatelstvo velice nepříznivě ovlivnilo a stavělo je do obtížné životní situace, můžeme spatřovat hlavní důvody, proč Romové započali svůj kočovný život a z jakých důvodů opustili Indii.⁶²

Existuje několik možných příčin, proč se Romové rozhodli svoji zemi opustit a proč šli hledat lepší podmínky pro život. Mohli být donuceni opustit svoji pravlast v zajetí arabských obyvatel, často tvořili také doprovod vojsk. Těm byli přínosní hlavně díky řemeslům, která uměli. Další důvody mohly být také hladomory či hledání nových a lepších podmínek pro život.⁶³

Cesta Romů do Evropy byla dlouhá a vedla přes nejrůznější kontinenty, kde setrvali kratší nebo delší dobu. Jejich kroky směrem na západ směřovaly přes severoafrické pobřeží, Arménii, Sýrii, Konstantinopol dále na Balkánský poloostrov a do Evropy. „Přítomnost Romů v Byzanci, potažmo i na evropském kontinentu můžeme s velkou mírou pravděpodobnosti předpokládat minimálně od 12. století (možná i podstatně dříve).“⁶⁴ Tuto teorii podporuje první zpráva o přítomnosti Romů v byzantské říši, kterou pravděpodobně „zanechal mnich z kláštera v Iberonu na hoře Athos, podle jehož hagiografického Života sv. Jiří Poustevníka z doby kolem r. 1068 se

Rom používali ke svému označení Romové sami (Rom = muž, Romni = žena, Roma = lidé, ve smyslu příslušného etnika). (Horváthová. *Kapitoly z dějin Romů*. 2002, s. 7).

⁵⁷ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. 2002, s. 6.

⁵⁸ Fraser, A. *Cikáni*. Praha, 1998. s. 25.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 11.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Časově byly od sebe změny ve společnosti dost vzdálené a trvaly asi od 3. – 5. do 9. – 10. století. (Tamtéž, s. 12).

⁶³ Bártová, Pvelková, T., Horváthová, J. Poláková, J., Zuzanáková, M. *Příběh Romů*, Brno, 2012, s. 7.

⁶⁴ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. 2002, s. 11.

v Konstantinopoli objevili v polovině 11. stol. lidé označovaní jako *Atsinganoi*⁶⁵. Pod tímto slovem se však mohla skrývat skupina heretické sekty působící v oblasti Malé Asie, s níž byli Romové zřejmě omylem ztotožňováni „*nebot' se stejně jako oni, věnovali magii, vzhledem se výrazně odlišovali od místního obyvatelstva, a navíc přicházeli ze stejné oblasti*“⁶⁶. Označení názvy *Athinganoi* – *Atsigános* nebo *Antigan*, mělo mít pro Romy v budoucnosti negativní přínos, jelikož právě ze slova *Antigan* se vytvořilo pojmenování Romů v Evropě: *Cikán*.⁶⁷

Pojmenování Romů vznikala v souvislosti s jejich migracemi ze střední Evropy směrem na západ. Tyto názvy vycházely z původních názvů migrujících skupin, které okolní obyvatelstvo k jejich označení přejímalo. Můžeme zmínit například název *Sintí* (v Německu), *gypsy* (Anglie) či *gitan* (Španělsko).⁶⁸

Málokdo dnes ví, že Romové byli označováni také slovem *Bohémines* (bohémové), které se v dnešním slova smyslu převážně spojuje s umělci.⁶⁹ Tak například ve Francii byli tímto názvem označováni romští migranti z Čech. Existuje teorie, že označení *Bohémines* (bohémové) vzniklo v důsledku tzv. ochranných listů Zikmunda Lucemburského (římského císaře a pozdějšího českého krále), kterými se migranti při příchodu do cizí země vykazovali.⁷⁰

V minulosti neměli Romové konkrétní pojmenování, které by bylo přijaté trvale. Majoritní společnost jim dávala různá apelativa, která měla v neromských jazycích a dialektech obvykle hanlivý nádech.⁷¹

1.4.3 Romové v Evropě a v českých zemích

Součástí evropských dějin jsou Romové již tisíc let. V Evropských zemích měli jejich obyvatelé od pradávna Romy spojené spíše s negativy. Ty například pramenily z nepodložených pověstí „*o jejich vyzvědačských a škůdcovských službách pro*

⁶⁵ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 12.

⁶⁶ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. 2002, s. 11.

⁶⁷ Slovo *Cikáni* je ve formě *atigani* poprvé doloženo roku 1385 z Rumunska. (Mappes-Niediek, N. *Chudáci Romové, zlí Cikáni*. Brno, 2013, s. 210).

⁶⁸ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 14.

⁶⁹ Výraz *Bohemia* je doložen na francouzské půdě v tituluře romských předáků už v polovině 15. stol. a odtud se přenášel i na pojmenování jejich doprovodů. Jméno se pak stalo velmi módní ve společenských kruzích v 19. stol., kdy ho s oblibou používali avantgardní umělci a dávali tak najevo svůj vztah k volnému životu, zbavenému jakýchkoliv konvencí (Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, str. 14).

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

tureckého sultána“⁷² a byli často spojováni s nejrůznějšími tragickými událostmi na našem území (např. s událostí v roce 1536, kdy město Hradec Králové shořelo⁷³). Důvod k negativnímu postoji většinové společnosti vůči Romům mohl být jejich netradiční vzhled, odlišný způsob života a těžko srozumitelný jazyk.⁷⁴

Na celkovou situaci ve společnosti měla vliv také církev, která vnímala magii, jíž se Romové věnovali, jako něco nebezpečného a nepřípustného. Zřejmě i díky negativnímu postoji církve se začali obyvatelé vesnic, kteří dříve romská řemesla vítali, stavět k Romům zády. To byl pravděpodobně také jeden z mnoha důvodů, proč se Romové museli neustále stěhovat. Nebyli již vítáni a jejich řemesla, která byla dříve atraktivní, začala upadat do zapomnění.

Zhruba v polovině 16. století se romské otázce začali věnovat také zástupci císařského dvora, nicméně její řešení bylo v nedohlednu.⁷⁵ Byly vydány proti romské zákony a vyhlášeny nejrůznější formy trestů pro romské obyvatelstvo. Zákazu usazování Romů na našem území se věnovaly také různé sněmy.

Například „*moravský zemský sněm r. 1549 a 1550 opakovaně zakazoval pouštět romské skupiny do země*“⁷⁶. Sepisovaly se pečlivě promyšlené tzv. varovné listy, které měly strategicky varovat před romskými lupiči, podvodníky a vrahy a tím vzbuzovat v obyvatelích měst a vesnic strach z romských kočovníků. Romové byli „*v západní Evropě trestáni smrtí, později také galejemi, zabavením majetku, deportacemi do zámořských kolonií*“⁷⁷. Například v Moldavsku a Valašsku se museli Romové podřídit šlechtě či klášterům, kterým sloužili jako otroci (*vatrasí*) a neměli žádná práva.⁷⁸

Jako důvěryhodné se jeví první zmínky o Romech na českém území z roku 1417, „*kdy na našem území prošla skupina, jejíž cesta byla poměrně podrobně zmapována i v ostatních zemích, kterými procházela (...) stejně jako ostatní se i tato skupina prokazovala ochrannými listinami, které jim zaručovaly příznivé přijetí*“⁷⁹.

V průběhu 16. století panovalo napětí a obavy z Turků a jejich údajných pomahačů. Nicméně zde byla atmosféra pro Romy daleko příznivější než

⁷² Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 24.

⁷³ Požár města Hradec Králové a ještě požár v Praze, který zasáhl i pražský hrad v roce 1541, byly přisouzeny romským skupinám, které byly ve městech přítomny. Oba zločiny byly provedeny podle málo spolehlivého historika J. Svátka z tureckého příkazu. (Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, str. 24).

⁷⁴ Bártová, Pavelková, T., Horváthová, J. Poláková, J., Zuzanašková, M. *Příběh Romů*, Brno, 2012, s. 11.

⁷⁵ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 24.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Bártová, Pavelková, T., Horváthová, J. Poláková, J., Zuzanašková, M. *Příběh Romů*, Brno, 2012, s. 11.

⁷⁸ Tzv. romské otroctví bylo zrušeno v r. 1864. (Tamtéž).

⁷⁹ Fraser, A. *Cikáni*. Praha, 1998, s. 269.

v sousedních zemích.⁸⁰ Jejich kroky vedly ze západu na východ přes Polsko do Uher a zpět na Balkán. „Při zpětném postupu narážely na Romy, kteří se ve střední a jihovýchodní Evropě usazovali už během dřívějších migračních vln, nemísily se však s nimi, a kdykoliv se situace nějakým způsobem uvolnila, vydávali se znovu na území římsko-německé říše.“⁸¹ To bylo příčinou vyšší frekvence pobytu Romů na českém území. Romové usazení v českých zemích byli opět spojováni s černou magií, krádežemi či žhářstvím a i přes jejich prokazatelnou nevinu v konkrétních případech, byli na základě mučení donuceni k přiznání.⁸² Navzdory často drastickým opatřením, která měla znemožnit vstup Romů na naše území, jejich migrace pokračovala (zejména z Uher).

Od konce 17. století se na Moravě začali usazovat Romové, kteří byli z Uher z nějakého důvodu povoláni (např. ovládali řemeslo).⁸³ Nicméně se pravděpodobně jednalo pouze o výjimky. Bylo tomu tak zřejmě roku 1698, kdy hrabě z Kounic umožnil romské rodině kováře Štěpána Daniela, žít na svém uherskobrodském panství.⁸⁴ Romové byli navíc vynikající hudebníci a někteří šlechtici se neostýchali od Romů v hudbě leccemu přiučit.⁸⁵

Na českém území byli většinou tolerováni právě ti Romové, kteří ovládali kovářství, avšak nepříliš dobrá ekonomická situace je neustále nutila ke změně místa a ke kočování. Romové byli nuceni ke stálému územnímu pohybu, což byl jeden z hlavních důvodů, proč je ze země vyhostit. Nicméně „v oblasti jižní a jihovýchodní Moravy byly položeny základy pro trvalé usazení a integraci romských skupin, které se v dalším období jen prohlubovaly“⁸⁶.

V období vlády Marie Terezie (1749 – 1780) začalo docházet k prvním snahám o usazení Romů ze strany panovníků. Kočovní Romové byli nadále pronásledováni, tělesně trestáni a zadržováni. To vše vyvrcholilo na přelomu 17. a 18. století. Tehdy byli Romové označeni jako psanci (*vogelfrei*) a bylo dovoleno je zabít bez jakéhokoliv následného trestu.⁸⁷ Jako orgány veřejné moci vystupovaly krajské úřady. Ty měly

⁸⁰ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 25.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž, s. 26.

⁸³ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. 2002. s. 39.

⁸⁴ Tamtéž, s. 52.

⁸⁵ Fraser, A. *Cikáni*. Praha, 1998, s. 169.

⁸⁶ Horváthová. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 39.

⁸⁷ Bártová, Pavelková, T., Horváthová, J., Poláková, J., Zuzanačková, M. *Příběh Romů*. Brno, 2012, s. 11.

zajistit přesuny zadržených Romů na předem určená místa, kde Romy čekal soud, jenž měl rozhodnout o jejich životě.⁸⁸

Pronásledování Romů dosáhlo nejvyššího rozsahu ve 20. letech 18. století, „*kdy bylo doloženo 182 protiromských procesů a vyneseno 93 trestů smrti. (...) Důvodem k postihům nebyla etnická příslušnost, nýbrž způsob života, který se vymykal kontrole mocenského aparátu a průvodními delikty (drobné krádeže, polní a lesní pych, žebrota, které byly doménou žen a dětí, ale také věštění, hádání z ruky, poskytování léčivých bylin, při čemž hrozilo ženám obvinění z čarodějnictví) narušoval strukturu pozdně feudální společnosti*“⁸⁹.

Mezi kočovnými Romy, kteří přicházeli z Haliče a Uher, byli ve větším počtu olašští Romové⁹⁰. Nicméně ve střední a východní Evropě byly i další významné skupiny které nehovořily olašským dialektem. Jejich název vznikl v souvislosti s jejich profesí: *Kalderaša* (mědikovci), *Lovara* (konští handlíři) či *Ursari* (medvědáři).⁹¹ Pro to, aby byl Romům umožněn pohyb po Evropě, museli mít vůdci kočovných skupin Romů tzv. kočovnické listy.⁹² Do těchto listů zástupci obcí dávali souhlas pro pobyt na obecním území a stanovili také délku tohoto pobytu.⁹³

I přes všechna protiromská opatření se na našem území tato menšina usazovala trvale. Zakládali romské osady dostatečně vzdálené od obcí a měst. Obyvatelé těchto uměle vytvořených osad však nemohly existovat bez měst a vesnic, jelikož právě obyvatelé těchto měst, byli zdrojem potřeb nutných k životu. Obyvatelé romských osad byly většinou negramotní a neovládali český jazyk. Neexistovala šance na zapojení do společnosti a vznikala tak zcela izolovaná ghetta. Z těchto odlehlých osad se děti obtížně dostávaly (a dostávají) do škol a jejich vyhlídky na lepší budoucnost byly (a stále jsou), velmi nepříznivé. Na rozdíl od těchto odlehlých ghet, byla situace Romů „integrovaných“ do majoritní společnosti odlišná. Děti musely nastoupit povinnou školní docházku. Vztahy mezi obyvateli minority a majority byly zprvu ekonomické, ale později přecházely také do přátelství.

⁸⁸ Nečas, *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 29.

⁸⁹ Tamtéž, s. 30.

⁹⁰ Přívlástek olašský vznikl ze slova valašský, odvozeného z názvu rumunského knížectví Valachie. Olašští Romové do dnes, stejně jak tomu bylo v historii, zachovávají svoji uzavřenou komunitu. Dokonce neuzavírají ani sňatky s jedinci z odlišných skupin Romů. (Horváthová, *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 41).

⁹¹ Fraser, A. *Cikáni*. Praha, 1998, s. 188.

⁹² Kočovnický list měl stejně jako cikánská legitimace podobu knížky. Bylo v něm uvedené, pro které osoby platil a kolik vozidel nebo zvířat smělo být ke kočování používáno. Mohl v něm být předepsán i směr a druh jízdy (např. kočování jen po silnicích a nikoliv po lesích a polních cestách). V listě mělo být určeno i území, v němž bylo kočování povoleno apod. (Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 63).

⁹³ Horváthová. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 44.

I přes mnoho protiromských opatření se podařilo (zejm. na Moravě) toto obyvatelstvo do určité míry „asimilovat“. Asimilace však s sebou nesla omezení, která potlačovala romské tradice a zvyky. Někteří Romové byli nuceni v důsledku neustálé nepříznivé ekonomické situace k dalšímu stěhování a právě díky němu se stávali terčem pronásledování, nejrůznějších trestů a vězení.

Neusazeným Romům byly v období před druhou světovou válkou odebírány děti.⁹⁴ Romové postupným usazováním takového chování ze strany vládnoucích složek, určitým způsobem předešli. Buď zakládali rozsáhlé osady⁹⁵ (či izolovaná ghetta) poblíž vesnic a měst nebo žili přímo ve vesnicích spolu s jejich obyvateli. Podmínkou pro začlenění romské menšiny do vesnice či města bylo to, že budou mluvit česky, nebudou se chovat svým „specifickým způsobem“ života a budou dodržovat zákony většiny. Nepochopením a realizací provizorních rychlých řešení ze strany lidí, kteří v průběhu let rozhodovali o osudu Romů, došlo k „úpadku“ Romských tradic, řemesel a jazyka.

Mnoho lidí může považovat Romy za ty, kteří si po staletí dokázali udržet svobodný způsob života. Jak však píše ve své knize *Cikáni* Angus Fraser, právě fakt, že byli neustále nuceni ke stěhování, žili ve vyhnanství a byli pronásledováni, svědčí o tom, že jde o naprostý opak.

1.4.4 Romové za 2. světové války

Stejně jako v ostatních evropských státech se první Československá republika (1918-1938) zabývala tím, jak před romskou menšinou společnost uchránit. Po vzoru francouzského zákona vznikl roku 1927 Zákon o potulných cikánech (z. č. 117). Opět se v něm ve větší míře řešila otázka kočování a s ním spojenou kriminalitou, která však bývala někdy obtížně prokazatelná. Tento zákon nařizoval, aby u sebe Romové měli tzv. cikánskou legitimaci, která obsahovala např. otisky prstů majitele.

⁹⁴ Další výchovu těchto dětí zajišťovaly buď jiné rodiny anebo výchovné ústavy. Jejich další výchovu měly převzít buď jiné rodiny, nebo výchovné ústavy. (Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 44).

⁹⁵ Palčivá situace s Romskými osadami trvá do dnes a to zejména na Slovensku (např. podtatranské osady), kde se děti nemají takřka žádnou šanci dostat z osady ven. Dovolím si zde upozornit na velice zajímavý „projekt“, který vznikl zásluhou hudebníka Ivana Akimova, který nese název *Kesaj Čhave*. Jedná se o folklorní hudební a taneční soubor, jehož členy jsou právě mladí Romové z podtatranských osad na Slovensku. Více o souboru např. zde: <http://romove.radio.cz/cz/tisknout/26872>.

Po rozpadu Československé republiky se její romské obyvatelstvo vyskytovalo na čtyřech základních teritoriích (Sudetská župa, Hornodunajská župa, Dolnodunajská župa a Česko-Slovensko „*keré však po půlroční existenci následkem slovenského separatismu a německé okupace zaniklo*)“⁹⁶. V každém ze čtyř zmíněných teritorií, byla rozdílná protiromská opatření. Tyto rozdíly dokládá stav dochované dokumentace z protektorátu a ze Slovenska.⁹⁷

V oblasti protektorátu se vyskytovali dříve čeští Němci a Němci, kteří přišli současně s okupační armádou. Byli preferovanou skupinou obyvatel, která se právoplatně stala (ve smyslu Norimberských zákonů) občany říše.⁹⁸ Dále zde byli čeští obyvatelé, kteří byli v méněcennějším postavení než Němci.⁹⁹ Občané, kteří nevyhovovali „árijskému typu člověka“ byli zbaveni základních práv a svobod a nevztahovala se na ně takřka žádná právní ochrana. Stali se neplnoprávními.¹⁰⁰ Do této skupiny obyvatelstva patřili Židé a Romové. Právě oni byli prohlášeni za „*element, zabraňující čistotě rasy*“¹⁰¹. Protože zvyky Romů a kočovný způsob života do nacistické vize nezapadal¹⁰², měli být Romové podřízeni buď tvrdé převýchově, nebo se později jejich osudem stal koncentrační tábor.

Zhruba od 2. poloviny 30. let se u nás počet Romů rychle zvyšoval hlavně v důsledku přesunu Romů z hitlerovského Německa, později z Rakouska (které se připojilo k říši). Poté co byla uzavřena mnichovská dohoda, se začali přesunovat na české území také Romové z odtržených Sudet. Hromadný příchod a stěhování Romů, vyvolávalo v majoritním obyvatelstvu silnou averzi. Tehdejší nejsilnější strana tzv. agráři – Strana českého venkova, tuto averzi obyvatel vůči Romům ještě podněcovala.¹⁰³

Roku 1939 byl vydán příkaz, aby se kočovní Romové co nejdříve usadili. Vše se odehrávalo pod dohledem konkrétních úřadů a policie. V případě, že někdo zákon nerespektoval, bylo mu vyhrožováno zařazením do kárného tábora (v Letech u Písku

⁹⁶ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 66.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Romové byli pro nacionalisty zvláštním národem, který má specifickou kulturu. Za kulturu vždy stála „rasa“. Svou hnědou pleť a černými vlasy se Romové zdáli být obzvláště přesvědčujícím důkazem o těsném vztahu mezi národem, kulturou a rasou. Vědělo se, že přišli z Indie a že s sebou přinesli indogermánský neboli „árijský“ jazyk. Měli by se řadit k rasové elitě Evropy a jejich způsob života by dokonce předurčoval k tomu, aby byli „ušlechtilými divochy“, pro něž měli jinak nacisté slabost – tedy v případě, že by žili v Americe, a ne v Německu. (Mappes-Niediek, N. *Chudáci Romové – Zlí cikáni*. Brno, 2013, str. 195).

¹⁰⁰ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 66.

¹⁰¹ Davidová, E. *Romano Drom – Cesty Romů*. Olomouc, 1995, s. 15.

¹⁰² Mappes-Niediek, N. *Chudáci Romové, zlí Cikáni*. Brno, 2013, s. 195.

¹⁰³ Horváthová. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 44.

a Hodoníně u Kunšátu).¹⁰⁴ „Kárné pracovní tábory na rozdíl od cikánských táborů¹⁰⁵, jež později na jejich místě vznikly, byly určeny pouze pro dospělé muže, kteří zde odpykávali trest prací a poté byli propuštěni.“¹⁰⁶

V nacistickém Německu byla také zřízená speciální říšská centrála, kde byly realizovány rasově – biologická vyšetření¹⁰⁷ a následné deportace Romů do koncentračních táborů (zejména do cikánského tábora v Osvětimi II – Březinka, Auschwitz Birkenau). Z rozhodnutí nacistické moci a říšského vůdce SS Heinricha Himlera, zahynulo téměř přes půl milionu evropských Romů včetně našich Cikánů českých, moravských a německých – Sintů.¹⁰⁸

V období 2. světové války byli Romové nacisty likvidováni jako nevyhovující etnikum, jehož údajná patologičnost tkvěla v samotném antropologickém základu. Z toho důvodu byl při deportacích „cikánů a cikánských míšenců do koncentračních táborů způsob života konkrétních Romů již neopodstatněný“¹⁰⁹.

1.4.5 Romové po 2. světové válce

Především v Čechách a na Moravě měla druhá světová válka na Romy opravdu tragický dopad. V nacistických koncentračních táborech přišlo o život mnoho romských rodin nejen českých a moravských, ale také Romů německých (Sintů).¹¹⁰ Nečas uvádí, že „z původních 6 500 protektorátních Romů byla na svobodě pouze mizivá menšina, zatímco 4 870 mužů, žen a dětí se stalo objektem nelítostného soustředování v táborech nucené koncentrace. Tam, byli romští vězňové větším dílem, vyhlazeni“¹¹¹. Oblast Čech a Moravy se po 2. světové válce ocitla takřka bez

¹⁰⁴ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 67. (Tábory byly otevřeny v srpnu 1940).

¹⁰⁵ Tzv. cikánský tábor byl otevřen v roce 1942 a byl určen pro celé romské rodiny. Tento typ táborů byl přechodným místem, kde rodiny žily a čekaly na odvoz do osvětimského vyhlazovacího tábora. (Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 46).

¹⁰⁶ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 45.

¹⁰⁷ Roku 1937 byl v Německu založen Výzkumný ústav pro rasovou hygienu a biologické vyšetřování obyvatelstva. Zde se velice pochybnými praktikami podkládaly fašistické teorie o čistotě rasy apod. (Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 44).

¹⁰⁸ Davidová, E. *Romano Drom – Cesty Romů*. Olomouc, 1995, s. 15.

¹⁰⁹ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 49.

¹¹⁰ Davidová, E. *Romano Drom – Cesty Romů*. Olomouc, 1995, s. 9.

¹¹¹ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1995, s. 83.

jakýchkoliv romských obyvatel. Jednotlivci, kteří přežili koncentrační tábory, se vraceli do běžného života a postupem času zcela splynuli s ostatními obyvateli.¹¹²

Na území Čech a Moravy se však nevraceli pouze oni, ale začali sem migrovat také Romové ze Slovenska¹¹³, Rumunska či Maďarska. Jak ale píše Horváthová „*v době poválečné se jen o samovolnou migraci nejednalo; přesuny obyvatel byly přímo vyvolány a dále podporovány najatými náboráři, kteří vyzívali k obydlování vysídleného pohraničí, agitovali nové pracovní síly pro obnovu válkou zničeného průmyslu i budování nového těžkého průmyslu*“¹¹⁴. Tato příležitost byla pro Romy vyhlídkou na lepší bydlení a jistotu práce. Pohraničí se pro Romy z chudých osad stalo vysněným místem k životu a Čechy pro ně byli „zemí zaslíbenou“. Migrační vlny byly velmi rychlé a hromadné a vedly převážně k osidlování měst na českém pohraničí a v oblastech, kde se dařilo průmyslu.¹¹⁵ Většina Romů, kteří se přistěhovali do pohraničí, cítila, že se jejich existenční situace zlepšila.

Hromadné migrace však s sebou nesly řadu problémů. Davidová píše, že jedním z nich byla pravděpodobně skutečnost, že „*všichni ale nepochopili, že se změnila nejen objektivní situace, pokud jde o možnosti, ale že se budou muset svým způsobem postupně měnit též oni sami, aby mohli do majoritní společnosti nějak patřit, aby se vymanili ze své předchozí téměř naprosté izolace (...). Dostali sice určitou šanci „začlenit se“ do společnosti, do některých druhů zaměstnání, ale jen jako jednotlivci, ne jako zvláštní etnické společenství (...) a tuto šanci dokázali využít jen někteří vyspělejší jednotlivci, zatímco většina Romů, zejména „kolonií“, si nedokázala sama pomoci*“¹¹⁶.

Po skončení 2. světové války nebyla situace snadná nejen pro Romy.¹¹⁷ Orgány ústavy se postupně snažily změnit poměry a zákony týkající se Romů.¹¹⁸ „*Od druhé poloviny 50. let se státní orgány začínají intenzivně zabývat tím, jak do budoucna řešit tzv. cikánskou otázku. Byly konzultovány dva radikálně odlišné přístupy: etnický a asimilační. V duchu stalinské národnostní politiky byla nakonec KSČ dána přednost*

¹¹² Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 50.

¹¹³ Na Východním Slovensku žili Romové v nejhorších životních podmínkách. Romské osady izolovány i několikakilometrovými vzdálenostmi od nejbližších vesnic a chyběly k nim přístupové cesty, postrádaly zdroje pitné vody a kanalizace, nebyly elektrifikovány. (Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 85).

¹¹⁴ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 51.

¹¹⁵ Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 86.

¹¹⁶ Davidová, E. *Romano Drom – Cesty Romů*. Olomouc, 1995, s. 10.

¹¹⁷ Nadále existoval zákon o potulných cikánech (platný do roku 1950) a Ministerstvo sociální péče v roce 1947 doporučilo soustředit Romy bez trvalého bydliště v pracovních táborech. Tento zákon byl však označen za nehumánní a neprošel. (Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 51)-

¹¹⁸ Košická vládní program zaručoval romské populaci rovné ústavní svobody s ostatními občany a nepřipouštěl rasovou diskriminaci. (Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc, 1999, s. 98).

*státem nařízené asimilaci.*¹¹⁹ V důsledku toho docházelo k policejním razím. Kočovníkům byly z vozů odmontovány kola a takřka všichni Romové byli nuceni bez ohledu na svůj původ potlačit svá specifika, tradice a jazyk. Horváthová uvádí, že právě tímto bylo u Romů vytvářeno velmi „nebezpečné morální vakuum¹²⁰“. Navíc vlivem asimilace došlo k zániku starých rodů a vznikly nových romské „komunity“.

Majoritní společnost si neuvědomovala důsledky násilného sestěhování. Soužití nově vzniklých romských skupin nemohlo fungovat harmonicky. Asimilace však přinesla také svá pozitiva, jelikož se začal klást důraz na odstranění negramotnosti a zvyšování kvalifikovanosti Romů pro budoucí zaměstnání. Byla také zpřístupněna, dříve nedostupná, zdravotní a sociální péče.¹²¹ Koncem 60. let se začali dokonce samostatně angažovat samotní Romové, kteří chtěli řešit komplikovanou situaci romské menšiny. Romští představitelé Národní fronty vytvořili Svaz Cikánů-Romů¹²², který měl však krátké trvání (1973 byl vlivem KSČ zlikvidován).

V období 70. let se jako vhodné (ale neúspěšné) řešení jevílo to, že se Romům udělovaly nejrůznější sociální materiální výhody. Například jim byly přidělovány byty a získávali vyšší sociální dávky. Dalo by se to nazvat určitým „ochranářským způsobem“, který romskou menšinu svým způsobem paralyzoval. Romové opustil jejich smysl pro soběstačnost a nezávislost a stát z nich vytvořil menšinu, která je závislá na výhodách sociálního systému.¹²³

Žádný plán na jejich začlenění do majoritní společnosti nevyšel. Snaha některých Romů angažovat se v řešení komplikované situaci „soužití“ a asimilace, byla potlačována vládnoucí politickou stranou. Ta vytvářela nejrůznější (v důsledku nevhodná) opatření, jak romskou menšinu co nejrychleji přizpůsobit většině. V konečné fázi dlouholetého řešení situace Romů na našem území, byly vytvořeny zákony, které měly za úkol co nejrychleji „zalepit“ problém snadným řešením (sociální zajištění romských rodin).

Před rokem 1989 nebyli Romové nikdy uznáni jako etnická skupina se svými tradicemi a zvyky, ale jako někdo, kdo se musí stylem života podříditi většině. Nicméně majorita jim v mnoha případech nebyla dobrým vzorem. V každém případě díky komunistické straně, která před sametovou revolucí vládla, byli Romové

¹¹⁹ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 51.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž, s. 53.

¹²² Svaz fungoval na principech rovnoprávnosti a bezkonfliktního soužití majority s romskou menšinou, která se chce asimilovat, ale naopak deklaruje pozitivní etnická specifika a dále je rozvíjí. (Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 53).

¹²³ Tamtéž, s. 53.

zapojení do pracovního procesu. Důvodem takového postupu bylo přesvědčení komunistů, že „*se Romům tradiční zděděný způsob života postupně omrzí a že až si ten „lumpenproletariát“ časem zvykne na pravidelnou práci, změní se i jejich podivínské chování*¹²⁴“.

Po listopadové revoluci v roce 1989 jim byl udělen statut národní menšiny, který zajišťuje například právo na vzdělávání v rodném jazyce¹²⁵. Sametová revoluce však měla neblahý vliv na dříve se rozvíjející integraci Romů ve všech středoevropských i východoevropských oblastech. Téměř polovina zaměstnaných Romů přišla o svá pracovní místa bez vyhlídky dalšího zaměstnání.¹²⁶

Je patrné, že od roku 1989 do roku 1991 proběhlo ve společnosti, co se romského etnika týče, také mnoho pozitivních změn. Vznikaly nejrůznější romské organizace, které dříve neexistovaly a v roce 1990 do parlamentu kandidovala první romská „*politická strana Romská občanská iniciativa a do federálního Parlamentu bylo celkem zvoleno za různé politické strany jedenáct romských poslanců*“¹²⁷. Také dnes existují nejrůznější projekty¹²⁸, které mají pomoci romské menšině uplatnit se na trhu práce nebo získat vzdělání. Nemusím zde rozsáhle popisovat, že nemálo realizovaných projektů bylo neúspěšných jak vlivem nedostatečné motivace samotných Romů, tak i díky neochotné spolupráci některých zapojených institucí.

Z předchozího výkladu je zřejmé, že je historie romské menšiny opravdu spletitá. Od začátku jejich kočovného života se postoj k této menšině v průběhu času proměňoval. Takřka jakákoli snaha o integraci Romů do majoritní společnosti, byla marná. Selhávala nejen na neochotě majority i samotných členů minority, ale také na tom, že tyto snahy nebyly nikdy dostatečně promyšlené a téměř vždy byly ve výsledku spíše „provizorním a rychlým“ řešením.

V průběhu mnoha let, kdy byli Romové tzv. asimilovaní, jim bylo zakazováno dodržovat svoje zvyky, tradice a mluvit romským jazykem. Nelze se tedy divit, že tento zdlouhavý proces umělého, nepromyšleného „přizpůsobování se“, většinou dopadl negativně nejen pro romskou menšinu, ale také pro majoritní společnost.

¹²⁴ Mappes-Niediek. N. *Chudáci Romové – Zlí Cikáni*. Brno, 2013, s. 26.

¹²⁵ *Romové v České republice*. Dostupné online: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18896>.

¹²⁶ Mappes-Niediek. N. *Chudáci Romové – Zlí Cikáni*. Brno, 2013, s. 28.

¹²⁷ *Romové v České republice*. Dostupné online: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18896>.

¹²⁸ Např. Dekáda romské inkluze (2005 – 2015).

II METODICKÁ ČÁST

V metodické části diplomové práce se budu zaměřovat na tvorbu obsahu pracovních listů. Přiblížím ve stručnosti možné podoby pracovních listů v muzeích a na to, jakou funkci v muzeu plní. Dále se zaměřím na stanovení cílové skupiny a na formulaci východisek, které jsou pro tvorbu obsahu důležitá. V textu popíšu limitující faktory expozice, které je při výběru jednotlivých exponátů nutné respektovat. Dále budu objasňovat samotnou tvorbu pracovních listů. Jak budou pracovní listy vypadat, zda budou barevné, jaký formát budou mít apod.

Součástí metodické části bude popis jednotlivých témat ze života romského etnika (hudba, rodina, řemesla, obydlí, umění a ústní lidová slovesnost). V metodické části diplomové práce popíšu význam vzdělávacích cílů, které si u jednotlivých pracovních listů stanovím. Metodickou část završím návrhem jednotlivých listů. V tabulkách definuji ročník, pro který je pracovní list určen, cíle, obsah pracovního listu, úkoly a způsob evaluace pracovních listů.

2.1 Tvorba pracovních listů

2.1.1 Pracovní listy v muzeu

Pracovní listy v muzeu slouží návštěvníkovi jako určitá podpora při orientaci v expozici. Stávají se tedy pomyslným vodítkem poukazujícím na to, které exponáty jsou důležité, na které je třeba se během prohlídky zaměřit a podrobněji je zkoumat. Svým způsobem „nutí“ návštěvníka zastavit se, pozorovat exponát, přemýšlet o něm a zaznamenávat zjištěné informace.

Pracovní listy jsou didaktickou pomůckou, která podporuje proces vnímání vystavených předmětů. V době obecného informačního konzumu je hodnota zastavení a soustředění se na jeden konkrétní předmět jedním ze základních aspektů

muzejní edukace.¹²⁹ Práce s pracovními listy motivuje žáky k pozorování, zaznamenávání údajů, k pátrání po fyzických vlastnostech či konstrukci předmětu.¹³⁰

Pracovní listy v muzeu jsou specifickou didaktickou pomůckou, která se liší od klasických pracovních sešitů užívaných ve školách tím, že je pevně vázaná na konkrétní výstavu či expozici.¹³¹ Pracovní listy by neměly být samoúčelné a měly by plnit několik zásadních funkcí. Jedná se o funkci *orientační* a *koordinační*. To znamená, že by měly napomáhat v hledání nových cest a možností jak pracovat ve výstavě. Z toho důvodu by měly navazovat na sbírkové předměty, které jsou vystavené a současně nabízet další pohledy na získávané informace. Další významnou funkcí je funkce *poznávací* a *systemizační*. Informace, které jsou návštěvníkovi předkládány společně s formulovanými úkoly, využívají námětů expozice postupně (chronologicky). Tím se docílí postupnému utřídění nově nabytých informací. Mezi další funkce patří funkce *rozvíjející*, *výchovná*, *upevňovací* a *kontrolní*. Pracovní listy svým obsahem a uspořádáním napomáhají návštěvníkům rozvíjet jejich zájem o téma. Současně podporují výchovné působení muzejní expozice, fixaci a závěrečnou kontrolu zjištěných informací. Pracovní listy mají také funkci *motivační* a *sebevzdělávací*. To znamená, že nejen svým obsahem, ale také grafickým zpracováním motivují návštěvníky k aktivitě a dalšímu zájmu o konkrétní téma.¹³²

Nejčastěji se v praxi můžeme setkat s dvěma formami pracovních listů: *s pracovními listy pro práci s lektorem* (využívají se v rámci doprovodných programů) a *samoobslužnými pracovními listy* (obsahují více textu, instrukcí). Existují také další možné způsoby využití pracovních listů. Například *před samotnou návštěvou muzea*, *pro aktivitu v muzeu* (při prohlídce expozice) a *k práci po ukončení návštěvy muzea*.

Co se týče rozsahu pracovních listů, existuje celá řada možností, jak mohou vypadat. Od jednotlivých *listů* přes *sešity*, *dětské katalogy* až po *komplexní sady doprovodných materiálů*. Pracovní listy mohou být zpracovány formou *informačních pracovních listů* s více textovými informacemi, nebo *aktivizujícími listy*, které již nevyžadují velkou informační a materiálovou náročnost. Nejobvyklejší je v muzejním prostředí kombinace zmíněných dvou posledních variant.¹³³

¹²⁹ Mrázova, L. Muzejní sbírky a muzejní prostředí jako prostředek vzdělávání a výchovy. Základní východiska muzejní didaktiky. In Kol. autorů. *Základy muzejní pedagogiky. Studijní texty*. Brno, 2014, s. 9.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Mrázová, L. *Tvorba pracovních listů: Metodický materiál*. Brno, 2012, s. 5.

¹³² Tamtéž, s. 6.

¹³³ Tamtéž, s. 9.

2.1.2 Cílová skupina a východiska

Faktor, který přímo ovlivňuje podobu, obtížnost či obsah pracovních listů, je volba cílové skupiny návštěvníků.¹³⁴ Jelikož jsou pracovní listy tvořeny k již existujícím doprovodným programům, rozhodla jsem se dodržet rozdělení na mladší a starší návštěvníky. To znamená, že se mojí cílovou skupinou stali žáci 1. stupně ZŠ a žáci 2. stupně ZŠ.

Cílem diplomové práce je vytvořit takové pracovní listy, které budou svým obsahem a aktivitami vyhovovat dvěma výše zmíněným skupinám návštěvníků a budou plnit úlohu didaktické pomůcky, která se bude využívat v průběhu doprovodného programu vedeného lektorem.

Každá sada pracovních listů bude obsahovat odlišný počet¹³⁵ volně vyjmutelných pracovních listů, které se mohou během programu využít v libovolném počtu (např. lektor vybere pouze pracovní list zaměřující se na tradiční romská řemesla). Záleží pouze na preferencích pedagoga, který bude se skupinou pracovat.

Vytvořené pracovní listy budou zaměřeny pouze na vybrané oblasti, které jsou typické pro historii romského etnika. Poslouží dále jako rozšiřující informační materiál, který si žáci mohou po skončení programu odnést domů.

2.1.3 Limitující faktory expozice

Stálá expozice Muzea romské kultury je z estetického hlediska velice působivá a promyšlená. Existují zde však určitá rizika, která mohou být (nejen v rámci edukačních programů) pro návštěvníka, přicházejícího ve skupině, mírně rušivá.

Jedním z limitujících faktorů je nevhodné umístění některých popisků s informacemi (např. k dobovým dokumentům). Pro osobu menšího vzrůstu jsou popisky obtížněji přístupné. Text je umístěn vysoko, horizontálně a naležato (text, který obsahují, je otočený směrem ke stropu a proto si musí návštěvník stoupnout na

¹³⁴ Mrázová, L. *Tvorba pracovních listů: Metodický materiál*. Brno, 2012, s. 12.

¹³⁵ Pracovní listy pro 1. stupeň 4 pracovní listy, pracovní listy pro 2. stupeň 6 pracovních listů.

špičky, aby si popisek mohl přečíst). Dále jsou některé popisky u exponátů velmi špatně osvětlené a v částech expozice, kde je přítomí, nejsou snadno čitelné.

Druhým limitujícím faktorem je umístění některých dokumentů v „okénkách“ ve stěně. To znamená, že pozorovatel musí stát opravdu čelem k těmto exponátům, jelikož je ze strany nevidí. Právě to shledávám jako riziko při návštěvě expozice větší skupinou osob, jelikož na zmíněný exponát vidí pouze ti, kteří pozorují vystavený předmět čelem.

Tím se dostávám k dalšímu limitujícímu faktoru a tím je prostor. Většinu času má skupina návštěvníků (a to i v případě, že je jich pouze šest) tendenci držet se za sebou. V expozici se často objevuje uprostřed jednotlivých sálů nějaký předmět (např. kočovnický vůz), jenž brání volnějšímu pohybu. Právě proto se k edukačním aktivitám využívá až předposlední sál, který je pro skupinu návštěvníků vstřícnější. Výše zmíněné limitující faktory hrály při volbě exponátů významnou roli. Snažila jsem se vybrat takové exponáty, které jsou přístupné jak žákům 1. stupně, tak i starším dětem. Chtěla jsem docílit toho, aby byly žákům předány podstatné a současně prostorově dostupné informace, díky nimž bude vzhled do historie romského etnika co nejkomplexnější.

2.1.4 Forma a podoba pracovních listů

V této fázi tvorby pracovního listu byly zvažovány varianty, jaký formát pracovní listy budou mít. Zda budou černobílé, nebo barevné, a jakým způsobem budou kompletovány. Jednou z hlavních podmínek, které jsem při volbě formátu respektovala, byla možnost kopírovat pracovní listy na kopírce v muzeu. Posledním formálním omezením bylo, aby byl každý pracovní list zvlášť. Tedy tak, že vznikne sada několika listů využitelných dle potřeb lektora.

Pro snadnou manipulaci a rychlou možnost kopírování jsem se omezila na formáty velikosti A4 a A3. Co se týče barevnosti, volila jsem černo-bílou kombinaci, kterou doplňuje nepatrné množství světle červeného odstínu na vzoru po stranách pracovních listů. Tento dekor je jednotný a propojuje vizuální styl jednodolých listů a spojuje je tak do jednoho celku.

Tvarově si pracovní listy zanechávají původní tvar (formát A4), přičemž listy velikosti A3 jsou přeložené na půl. Všechny pracovní listy jsou vloženy do papírové složky s úvodní stranou, z níž jsou snadno a rychle vyjmutelné. Chtěla jsem docílit toho, aby byl soubor pracovních listů přehledný a aby s ním bylo možné rychle a jednoduše manipulovat. Grafická stránka pracovních listů byla vytvořena v grafickém programu *Adobe Illustrator*. Tento program jsem využila jak ke kreslení obrázků a dekorativních prvků, tak i k tvorbě textu.

2.1.5 Obsah pracovních listů

K tvorbě obsahu pracovních listů se vztahují určitá kritéria a zásady, které jsou při jejich tvorbě závazné. Především by pracovní listy měly mít jasný smysl a logickou strukturu. Dále by měly být rozmanité (co se jednotlivých činností týče) a dále by měly návštěvníky motivovat k aktivitě.¹³⁶ Muzeum romské kultury má v současnosti funkční samoobslužné pracovní listy volně dostupné v expozici. Jsou rozděleny na dvě varianty: pracovní listy pro malé návštěvníky a pracovní listy pro velké návštěvníky. Zmíněné pracovní listy jsou převážně zaměřeny na práci s informacemi v expozici.

Při tvorbě obsahu pracovních listů jsem se rozhodla tyto dvě skupiny návštěvníků respektovat. Cílem tedy bylo vytvořit takové pracovní listy, jež staví převážně na tvůrčích aktivitách, které vycházejí z informací v expozici a které žáci slyší během programu. Byly vytvořeny dvě sady pracovních listů, z nichž každý list zvláště zasahuje do jedné konkrétní oblasti z historie romského etnika. Vytvořením zmíněných dvou variant (pro návštěvníky 1. stupně ZŠ a 2. stupně ZŠ) jsem chtěla docílit toho, že budou zohledněna jejich vývojová specifika a proto se obsahová náročnost pracovních listů liší. Jelikož jsem nechtěla pracovní listy zahltit textem, je jejich obsah stavěn na jednoduchých a jasně kladených otázkách doplněných úkoly a ilustracemi. Obsahově vybízí návštěvníka k tomu, aby si pomocí obrázků, s nimiž se v pracovních listech setká, vyhledával a vytvářel souvislosti s tím, co vidí a slyší během programu. Pracovní listy tudíž nejsou samoobslužné.

V pracovních listech jsou zpracovány tyto tematické celky: *řemesla, rodina, obydlí, hudba*, a pro starší žáky navíc *umění a příběhy*. Jednotlivé pracovní listy mají

¹³⁶ Šobáňová, P., Čapková, J., Johnová, M. *Plánování edukačních aktivit v muzeu*. Olomouc, 2015, s. 72.

vždy konkrétní název a obsahují motivační otázky, které vedou žáky k vypracování zadaných úloh. Současně jsou žáci vedeni k aktivnímu vyhledávání informací a předmětů přímo v expozici.

Obsah pracovních listů jsem volila dle důležitosti témat vztahujících se k romskému etniku. Vybrala jsem takové oblasti, které jsou k utváření pohledu na historii Romů zásadní. Vztahují se převážně k jejich tradičnímu způsobu života, zvykům a způsobům obživy. Zvláštními tématy, na která jsem chtěla upozornit, jsou části tematicky zaměřené na umění a příběhy. Jsou to oblasti, které jsou významné především proto, že prezentují konkrétní romské umělce, o nichž obvykle nemá majoritní společnost povědomí.

Výběr témat do pracovních listů jsem volila ve spolupráci s lektorkou, která v Muzeu romské kultury působí. Také aktivity, které jsou v pracovních listech obsažené, vznikly díky naší vzájemné spolupráci. Ta byla při tvorbě listů nutná, jelikož jsem tvořila pracovní listy tak, aby byly přímo využitelné v rámci existujících programů, které muzeum veřejnosti nabízí.

2.1.5.1 Řemesla

Řemeslům, jimž se Romové věnovali, je v expozici věnovaný velký prostor. Ještě na přelomu 19. a 20. století bylo mnoho Romů zaměstnaných. V této převažující skupině Romů, „kteří pracovali, tvořili naprostou většinu tedy kováři, kotláři a jiná zpracovatelé kovů a téměř stejný počet byli hudebníci“¹³⁷. Romové byli velice šikovní a zruční řemeslníci a mnoho z toho, co uměli, se naučili sami.

Pro pracovní listy jsem vybrala základní romská řemesla, jako bylo kotlářství, které bylo „výsadou kočovných Romů olašských – Kalderarů“¹³⁸. Kovářství, které je považováno za jedno z nejtypičtějších romských řemesel. Jako zdroj obživy usedlých Romů sloužilo také košíkářství. Až do násilného usazení romských kočovných skupin v roce 1959 bylo velmi rozšířené koňské handlířství. To spočívalo v dobré znalosti koní, jejich léčbě, úpravě, cvičení a díky těmto praktikám je prodávali za vysoké

¹³⁷ Davidová, E. *Romano Drom – Cesty Romů*. Olomouc, 1995, s. 49.

¹³⁸ Tamtéž.

ceny.¹³⁹ Ženy například tkaly koberce, pletly provazy a lana a věnovaly se magii. Četly z ruky a věštily z karet.¹⁴⁰

2.1.5.2 Rodina

V romském společenství byl rod základní rodovou institucí, jelikož rodina, které byl Rom členem, byla pro něho to nejdůležitější. „*Pro většinu Romů byla donedávna charakteristická patriarchální velkorodina, patřící ještě do širší skupiny rodově endogamní: tuto rodinu – v podstatě rozšířenou, expanzivní rodinu tvoří několik základních rodin*“¹⁴¹. Rodinní příslušníci dodržovali zákony dané skupiny, v jejímž čele stál *vajda* (většinou to byl nejstarší muž). Téma rodiny bylo pro pracovní listy další nosnou oblastí. Právě její prvořadý význam mě vedl k tomu, využít tuto tematiku v pracovních listech.

2.1.5.3 Obydlí

Ačkoliv Romové vedli kočovnický způsob života, potřebovali mít během svých cest alespoň nějaký přístřešek nad hlavou. V expozici jsou vystaveny modely typických romských obydlí, s nimiž jsem se rozhodla v pracovních listech operovat. Nejděčnějším přístřeškem byl Romům vůz, který byl při cestě tažen koněm nebo se využíval stan. Dále si stavěli provizorní přístřešky z větví, dřeva, cely ale také obytné vozy a maringotky¹⁴². Na rozdíl od skupin Romů, které si zachovaly kočovnický způsob života, si usedlí Romové stavěli trvalejší obydlí. „*Nejprimitivnější typ usedlých a polousedlých Romů představuje zemnice*“¹⁴³, později také polozemnice. Posledním využívaným typem obydlí byly menší domky (*koliby* či *kher* – dům).

¹³⁹ Davidová, E. *Romano Drom – Cesty Romů*. Olomouc, 1995, s. 57.

¹⁴⁰ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Brno, 2002, s. 33.

¹⁴¹ Davidová, E. *Romano Drom – Cesty Romů*. Olomouc, 1995, s. 95.

¹⁴² Tamtéž, s. 63.

¹⁴³ Tamtéž, s. 75.

2.1.5.4 Hudba

Hudba k romskému etniku neodmyslitelně patří. Smysl pro rytmus, živelnost a opravdovost, kterou do hraní Romové vkládají je nezaměnitelná. Právě hudbě je v expozici věnována velká pozornost a prolíná se takřka celou výstavou, a to nejen díky vystaveným konkrétním hudebním nástrojům, ale také díky jejich zobrazování na obrazech a dobových fotografiích. Romští hudebníci byli společně s kováři nejmávanější a nejrozšířenější skupinou na Slovensku, jižní Moravě a také v českých zemích (po r. 1945).¹⁴⁴ Romové byli vynikající hudebníci oceňovaní po celá staletí a právě proto jsem se rozhodla tuto oblast při tvorbě pracovních listů využít.

2.1.5.5 Umění

V expozici se nachází velké množství obrazů, které vytvořili romští umělci a celá „sbírka romské výtvarné tvorby vznikala v Muzeu romské kultury zpočátku spontánně a postupem času však začala být plánovitě budována. Muzeu se podařilo kontaktovat několik profesionálních romských tvůrců a jejich díla získat“¹⁴⁵. Sbírkou muzea obsahuje jak kresby a malby, tak sošky či keramiku.¹⁴⁶

Romové jsou výtvarně nadaní a prostřednictvím umění umí vypovídat velmi silné příběhy vztahující se k jejich etniku. Bylo tomu tak například u výtvarníka Rudolfa Dzurka, který tvořil svoje obrazy osobitou technikou. Právě jeden z jeho obrazů, který nese název „Zkáza civilizace (komunismus)“, jsem se rozhodla použít v jednom z pracovních listů pro žáky 2. stupně ZŠ. Vedle zvučného jména Rudolfa Dzurka musím zmínit malířku Mílu Doleželovou, která sice nebyla Romka, ale Romové byli hlavním tématem jejich obrazů.

¹⁴⁴ Davidová, E. *Romano Drom – Cesty Romů*. Olomouc, 1995, s. 58.

¹⁴⁵ *Romové v České republice*. Dostupné online: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18264>.

¹⁴⁶ Tamtéž. Dostupné online: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18264>.

2.1.5.6 Příběhy

Jedním z ústředních nástrojů k budování romské kolektivní identity byla odjakživa ústní lidová slovesnost. Tuto ústní lidovou slovesnost tvoří *paramisa* (pohádky), *vakeribena* (vyprávění ze života a strašidelné příběhy o duších zemřelých) a *gíla* (písně).¹⁴⁷ V pohádkách se odrážely životní zkušenosti, působily jako vzdělávací činitel, ale zejména plnily funkci zábavní. V životě Romů pohádky odrážely „*zkušenosti z těžkého života zpravidla na okraji venkovské společnosti. Na příkladech charakterních hrdinů znázorňovaly, jak by se měl Rom chovat a jakých činů by se měl naopak vyvarovat*“¹⁴⁸. Ukazovali tedy Romům podoby „dobra“ a „zla“. Důležitou roli hráli vypravěči příběhů. Svoje specifické postavení v životě Romů měla také poezie a „*její základ lze najít v písňovém folkloru, který byl vždy vedle pohádek a vyprávění její centrální formou*“¹⁴⁹. Jelikož měla ústní lidová slovesnost v životě Romů nezastupitelnou roli, vytvořila jsem pracovní list věnovaný také příběhům.

2.1.5.7 Slovní zásoba

V pracovních listech se žáci 1. a 2. stupně ZŠ setkávají s romským jazykem formou slovíček, které se vztahují k jednotlivým tematickým oblastem. K přiblížení romského jazyka jsem se rozhodla využít nejrozšířenější dialekt, který používali (a stále používají) slovenští Romové. Tito Romové dříve žili převážně v osadách umístěných za vesnicemi na východním Slovensku. Jejich profesí bylo nejčastěji kovářství a výroba cihel. Vedle toho kopali studny, pomáhali sedlákům na polích apod.

Slovenští Romové žili usedlým způsobem života a romština se využívala v rámci určitého regionu. Regionů, kde se Romové pohybovali (poutě, svatby a jiné příležitosti), bylo nepřeborně a romský jazyk měl různé fonetické, gramatické a lexikální charakteristiky.¹⁵⁰ Tyto zvláštnosti jsou pro Romy z různých oblastí

¹⁴⁷ *Nakladatelství romské literatury KHER*. Dostupné online: [//www.kher.cz/clanek.php?id=950](http://www.kher.cz/clanek.php?id=950).

¹⁴⁸ Houdek, L., Patočková, R. *Rozummění, Literatura Romů ve výuce (nejen) Romských žáků*. 2013, s. 21.

¹⁴⁹ *Nakladatelství romské literatury KHER*. Dostupné online: [//www.kher.cz/clanek.php?id=950](http://www.kher.cz/clanek.php?id=950).

¹⁵⁰ Húbschmannová, Šebková, H., Žigová, A. *Romsko – český a česko – romský kapesní slovník*. Praha, 1991, s. 5.

Slovenska nevýznamné a nemají problém si navzájem porozumět.¹⁵¹ Romský jazyk má svá nářečí, která se liší od dané oblasti. Například u polských hranic se do romského jazyka dostávají polská slova.¹⁵² Na romštinu měly vliv také snahy o integraci, kdy romské děti začaly chodit do škol a romské rodiny již nebyly tolik izolované od vesnic a měst. Díky tomu začaly inklinovat spolu s romštinou k využívání slovenštiny a češtiny. Romský jazyk se od jeho původní podoby liší právě díky vlivům prostředí, v němž se daná skupina Romů vyskytuje.

2.1.6 Vzdělávací cíle

Vzdělávací cíle mají v pedagogické praxi jedno z nejdůležitějších postavení a bez jejich stanovení by byl vzdělávací proces takřka nemožný. Formulace a stanovení konkrétních cílů, dávají vyučovacímu procesu jasný průběh a směr k naplnění očekávaných výsledků. V prostředí školy jsou vzdělávací cíle obvykle *„formulovány v oficiálních dokumentech vyjadřujících cíle školy, jejich jednotlivých typů a stupňů. Jsou obsaženy v příslušných kurikulárních programech, učebních plánech, profilech absolventů, promítají se i do hodnotících nástrojů“*¹⁵³.

V prostředí muzea je formulace vzdělávacích cílů stejně tak důležité, jako v rámci formálního vzdělávání. Stanovení vzdělávacích cílů je například při tvorbě pracovních listů důležité proto, že *„modelují obsah pracovních listů a zároveň ve výsledku reflektují jejich funkčnost“*¹⁵⁴.

Při formulování cílů je důležité dbát na to, aby byly svou náročností přiměřené věku žáků. Tyto cíle by měly odpovídat požadavkům, které jsou na žáky kladeny (požadavek přiměřenosti). Je žádoucí, aby byly cíle formulovány srozumitelně a jasně.¹⁵⁵ Právě adekvátní a přesné stanovení cílů muzejnímu pedagogovi umožňuje to, že je může na základě „výstupů“ žáků zpětně kontrolovat a hodnotit (požadavek kontrolovatelnosti). Během tvorby pracovních listů se dále pracuje s dílčími cíli, což

¹⁵¹ Húbschmannová, Šebková, H., Žigová, A. *Romsko – český a česko – romský kapesní slovník*. Praha, 1991, s. 5.

¹⁵² Tamtéž, s. 6.

¹⁵³ Skalková, J. *Obecná didaktika*. Praha, 1999. s. 106.

¹⁵⁴ Mrázová, L. *Tvorba pracovních listů: Metodický materiál*. Brno, 2012. s. 13.

¹⁵⁵ Tamtéž.

jsou konkrétní znalosti a dovednosti, které by měli žáci po vypracování pracovních listů získat.

Mezi obecné cíle pracovních listů, které jsem pro edukační programy vytvořila, patří:

- seznámit žáky s důležitými tématy vztahujícími se k historii a kultuře romského etnika;
- rozvíjet u žáků toleranci k odlišným kulturám a připomínat existenci rozmanitých způsobů života;
- otevírat prostor pro zamyšlení a diskusi nad tématy vázanými k dějinám Romů.

III PRAKTICKÁ ČÁST

PRACOVNÍ LISTY PRO 1. STUPEŇ ZŠ

Sada pracovních listů pro 1. stupeň ZŠ obsahuje celkem čtyři pracovní listy vztahující se k těmto oblastem: řemesla, rodina, obydlí, hudba.

Řemesla

V pracovním listu chci žákům předat přehled základních romských řemesel, kterým se Romové věnovali. Prostřednictvím samostatné práce s pracovním listem se žáci seznámí s pojmy: kovář, kotlář, handlíř a košíkář. Jednotlivé kroky v pracovním listu na sebe navazují (materiál – řemeslník – výrobek). Žáci se mohou během práce s pracovním listem vydat do expozice, hledat konkrétní řemeslné výrobky a zjistit informace o romských řemeslech.

Cílová skupina	2. – 5. třída ZŠ
Cíle	Žák uvede příklady konkrétních romských řemesel. Žák dovede vysvětlit, v čem spočívala romská řemesla.
Obsah pracovního listu	V pracovním listu zaměřeném na řemesla se žáci seznámí se základními řemesly, která Romům zajišťovala obživu.
Získané vědomosti	Pojmy: kovář, kotlář, handlíř, košíkář.
Úkoly	Zjistí jakým řemeslům se Romové věnovali a v čem tato řemesla spočívala.
Evaluaace	Po vypracování pracovního listu je nutná kontrola, kterou zajistí lektor v závěru programu.

Rodina

Žáci mají v pracovním listu k dispozici obrázek rodiny, který plní úkol vizuální pomůcky. Ilustrační obrázek jsem zvolila zejména proto, že fotografie romských rodin v expozici jsou pro menší žáky obtížněji přístupné. Na fotografiích v expozici nelze příliš snadno rozlišit, jaký rodinný statut daná osoba zastává. Další důvod, proč jsem do pracovního listu vložila obrázek rodiny je ten, že někteří žáci mohou být při práci rychlejší. Aby nečekali na spolužáky, mohou si prohlédnout tradiční oděvy Romů a obrázek si vykreslit. Po vypracování pracovního listu by měli mít žáci přehled o jednotlivých označeních členů rodin v romském jazyce.

Cílová skupina	2. – 5. třída ZŠ
Cíle	Seznámit žáky se základními romskými slovíčky vztahujícími se k členům rodiny. Žák přiřadí česká a romská slovíčka k sobě.
Obsah pracovního listu	V pracovním listu jsou žáci vedeni k uvědomění si vztahů a významů českých a romských slov.
Vědomosti	Slovní zásoba: <i>mamink/e miri dajoni, tatínek/o miro dadoro, syn/ o čhavo, dcera/e čhaj</i>
Úkoly	Přiřad' k jednotlivým členům rodiny česká a romská slovíčka, která jsou napsaná v rámečku pod obrázkem.
Evaluaace	Po vypracování pracovního listu je nutná společná kontrola, kterou zajistí lektor v závěru programu.

Obydlí

V pracovním listu chci žákům, prostřednictvím konfrontace obrázku s modely obydlí umístěných v expozici, předat přehled o základních romských obydlích. Žáci jsou vedeni k tomu, aby si platnost toho, co vidí na obrázku, ověřili přímo u modelů obydlí v expozici. Prostřednictvím této aktivity jsou žáci vedeni k pečlivému pozorování modelů a k pátrání po materiálech, ze kterých byla obydlí

vyrobena. Je vhodné, aby si žáci svoje zjištění porovnali a pokusili se svoje rozhodnutí před ostatními obhájit.

Cílová skupina	2. – 5. třída ZŠ
Cíle	Žák sdělí, jaké chyby v pracovním listu, v konfrontaci s modely obydlí v expozici, našel. Žák rozpozná a popíše jednotlivé typy romských obydlí.
Obsah pracovního listu	Žáci jsou vedeni k tomu, aby si uvědomili rozdílnost romských obydlí a materiálů, ze kterých byly postaveny.
Získané vědomosti	Přehled o základních romských obydlích: stan, vůz, polozemnice, dům, maringotka.
Úkoly	Najdi v expozici část, kde jsou modely romských obydlí a porovnej s nimi obrázky, které vidíš v pracovním listu. Vyhledej, čím se modely od obrázků liší a chybu, kterou najdeš, zvýrazni (zakroužkuj). Do rámečků si pod jednotlivé obrázky obydlí napiš jejich název. Najdi ve výstavě jiný typ obydlí, který Romové během svých cest využívali. Nakresli ho.
Evaluaace	Po vypracování pracovního listu je nutná kontrola, kterou zajistí lektor (např. u kočovnického vozu v expozici v 2. sále).

Hudba

V pracovním listu, který je tematicky zaměřený na hudbu, se žáci seznámí s vybranými hudebními nástroji. Žáci jsou vedeni nejen k vypracování zadaných úkolů, ale také k vyhledávání dalších zajímavých hudebních nástrojů, s nimiž se setkávají během prohlídky v expozici. Součástí pracovního listu je text romské písně, kterou lektor může žáky naučit.

Pracovní list je obohacen o slovní zásobu slovíček v romském jazyce, která mají žáci za úkol přiřadit k českým názvům. Touto aktivitou chci žákům ukázat, že nesrozumitelná „cizí“ slovíčka a řeč, nese stejné významy jako náš rodný jazyk. Dále chci poukázat na význam hudby, která je s Romy po celá staletí spjata.

Cílová skupina	2. – 5. třída ZŠ
Cíle	Žák vyjmenuje hudební nástroje, které Romové využívali k hraní. Žák k sobě přiřadí romská a česká slovíčka.
Obsah pracovního listu	V pracovním listu zaměřeným na hudbu se žáci prostřednictvím přiřazování a pojmenovávání jednotlivých hudebních nástrojů, seznámí se základními hudebními nástroji, na které Romové hráli. Součástí pracovního listu je i krátká písnička.
Získané vědomosti	Slovní zásoba: <i>buben/e bubna</i> , <i>cimbál/e cimbalama</i> , <i>housle/e lavuta</i> , <i>akordeón/e harmonika</i> , <i>kontrabas/e bugova</i> .
Úkoly	Vystříhni názvy jednotlivých hudebních nástrojů. Česká a romská slovíčka přilož k hudebním nástrojům tak, jak myslíš, že patří. Po společné kontrole si názvy nalep do jednotlivých rámečků. Zazpívej si písničku: <i>O poštaris evel, telegramos anel. Sar me les genava, genava, o bala čhingerá, čhingerá. Dža, more, džá, more, džá, more, nu kamav tut!</i>
Evaluační	Po vypracování pracovního listu je nutná kontrola, kterou zajistí lektor v závěru programu.

PRACOVNÍ LISTY PRO 2. STUPEŇ ZŠ

Sada pracovních listů pro 2. stupeň ZŠ obsahuje celkem šest pracovních listů vztahujících se k těmto oblastem: řemesla, rodina, obydlí, hudba, umění a příběhy. Jednotlivé úkoly, které mají žáci vypracovat, jsou náročnější než úkoly, které tvořily obsah pracovních listů pro žáky 1. stupně. Žáci jsou motivováni k aktivnímu vyhledávání a k práci s konkrétními předměty v expozici. Zadané úkoly aktivizují žáky k zjišťování informací v expozici, vybízejí žáky ke sdílnosti a kooperaci mezi sebou.

Řemesla

V pracovním listu chci žákům předat přehled základních romských řemesel, kterým se nejčastěji Romové věnovali. Prostřednictvím samostatného vypracování úkolů se žáci seznámí s pojmy: kovář, kotlář, handlíř a košíkář. Starší žáci jsou vedeni k individuální práci v expozici. Tam se zaměřují zejména na vyhledávání řemesel, kterým se věnovaly romské ženy.

Cílová skupina	6. – 9. třída
Cíle	Žák vyjmenuje základní romská řemesla. Žák vyhledá v expozici řemesla, kterým se věnovaly ženy. Žák popíše, v čem vybraná řemesla spočívala.
Obsah	V pracovním listu zaměřeném na oblast řemesel, se žáci prostřednictvím přiřazování jednotlivých materiálů důležitých pro výrobu řemeslných výrobků, seznámí s materiály a názvy vybraných řemesel. Formou doplňovačky jsou vedeni k pojmenování řemeslníků (kovář, kotlář, handlíř, košíkář) a v expozici vyhledávají řemesla, kterým se věnovaly také ženy.
Získané vědomosti	Romská řemesla: kovář, kotlář, handlíř, košíkář, věštění z karet.

Úkoly	<p>Přiřad' prostředky k jednotlivým řemeslníkům do bublin.</p> <p>V expozici vyhledej konkrétní názvy řemeslníků a doplň do pracovního listu písmena, která chybí.</p> <p>Najdi v expozici alespoň dvě řemesla, kterým se věnovaly ženy.</p> <p>Najdi v expozici alespoň jeden výrobek, který můžeš označit za výtvar řemeslníka a nakresli ho.</p>
Evaluce	Po vypracování pracovního listu je nutná kontrola, kterou zajistí lektor.

Rodina

Pracovní list obsahuje obrázek rodiny a kní se vztahující česká a romská slovíčka. Tato aktivita není zaměřená pouze na pojmenování jednotlivých členů rodiny (matka, otec, syn, dcera), ale také na určení vztahů mezi členy rodiny (manželé, manželka, manžel, žena, muž, chlapec, dívka, sourozenci, bratr, sestra, syn, dcera).

Cílová skupina	6. – 9. třída
Cíle	<p>Seznámit žáky s pojmy vztahujícími se k jednotlivým členům romské rodiny. Předat žákům slovní zásobu týkající se rodinných vztahů (syn, dcera, ...).</p> <p>Žák přiřadí romská a česká slovíčka, vztahující se k rodině, k sobě.</p>
Obsah	V pracovním listu jsou žáci vedeni k pochopení významů jednotlivých romských slovíček, která se týkají rodiny.
Získané vědomosti	<p>Slovní zásoba: otec/e <i>dad</i>, rodiče/e <i>daj o dad</i>, bratr/ <i>o phral</i>, manželka/e <i>romňi</i>, muž/o <i>muruš</i>, matka/e <i>daj</i>, syn/o <i>čhovo</i>, manžel/o <i>rom</i>, žena/e <i>džuvli</i>, sestra/e <i>phéň</i>, rodina/e <i>famel'ija</i>, děti/o <i>čhave</i>, dcera/e <i>čhaj</i>, sourozenci/</p>

	<i>o phrala pheňa, snacha/e bori, zeť/o džamutro, tchýně/ e sasaj, tchán/o sastro, teta/e bibi, strýc/o bačis</i>
Úkoly	Přiřad' k sobě česká a romská slovíčka označující jednotlivé členy rodiny a jejich vztahy. Po společné kontrole si vytvořené dvojice slov zapiš na linky pod obrázkem.
Evaluce	Po vypracování pracovního listu je nutná zpětná ústní kontrola, kterou zajistí lektor, který vede program.

Obydlí

Pracovní listy pro 2. stupeň jsou o něco náročnější než pro žáky 1. stupně ZŠ, jelikož je na nich zobrazen pouze jeden typ obydlí. V pracovním listu jsou další tři rámečky, do kterých si musí zakreslit další typy přístřešků, které najdou v expozici. Kresbu doplní správným názvem a materiálem, který byl ke stavbě použit. Třetí rámeček zůstává žákům otevřenou hádankou. V expozici se totiž nachází ještě jeden přístřešek, který kočovní Romové využívali během svých cest. Jde o kočovnický vůz v druhém sále, kterého se však musí žáci samostatně dopátrat.

Cílová skupina	6. – 9. třída
Cíle	Seznámit žáky s jednotlivými typy romských obydlí, s jejich názvy a materiály, z nichž jsou vyrobeny. Žák najde a vizuálně zaznamená jednotlivá romská obydlí. Žák objasní, z jakých materiálů byla vyrobena tradiční romská obydlí. Žák vyjmenuje romské názvy tradičních romských obydlí.
Obsah	Žáci jsou v pracovním listu vedeni k aktivnímu vyhledávání jednotlivých obydlí v expozici a k jejich následnému zkoumání a popisování.
Získané vědomosti	Základní romská obydlí: stan, vůz, polozemnice, dům,

	maringotka.
Úkoly	Vyhledej v expozici obydlí, která Romové využívali. Nakresli jednotlivá obydlí do čtverečků v pracovním listu a napiš si k nim zjištěné informace. Jaký další přístřešek Romové využívali během kočování? Proč Romové dříve upřednostňovali takové příbytky, které jim umožňovaly pohyb z místa na místo?
Evaluce	Po vypracování pracovního listu je nutná kontrola, kterou zajistí lektor, který vede program.

Hudba

Pracovní list, zaměřený na hudbu, je postaven na získání slovní zásoby vztahující se k hudbě. Žáci mají za úkol zjistit nejdříve správné české názvy hudebních nástrojů, které jsou v pracovním listu napsané „přeházenými“ písmenky. Dále pokračují spojením vzniklého českého názvu s romským názvem. Jelikož je v expozici více hudebních nástrojů, jsou žáci vedeni k tomu, aby se přemístili do části expozice, kde je prezentovaná hudba. Mají za úkol odhadnout, který hudební nástroj se skrývá pod slovem „*e lavuta*“ a napsat si vybraný nástroj do rámečku v pracovním listu. Posledním úkolem je vybrat z nabízených možností správný překlad věty v romském jazyce, která se vztahuje k hudbě.

Cílová skupina	6. – 9. třída
Cíle	Předat žákům přehled základních hudebních nástrojů a k nim se vztahující slovní zásobu. Žák přiřadí romská a česká slovíčka označující hudební nástroje k sobě. Žák v expozici vyhledá a pojmenuje jednotlivé hudební nástroje.

Pracovní list – Hudba	Žáci se prostřednictvím pracovního listu seznámí se základními hudebními nástroji, na které Romové hráli.
Úkoly	Seřad' správně písmenka v názvech hudebních nástrojů. Výsledný název si zapiš do rámečku. Přiřad' česká a romská označení hudebních nástrojů k sobě. Vyhledej v expozici část prezentující hudební nástroje a vyber si dle své volby, který nástroj se skrývá pod názvem „ <i>e lavuta</i> “. Co znamená přísloví „ <i>Romano bašaviben hino jileskero!</i> “. Zakroužkuj jednu odpověď: a) Gádžům hrajeme do ouška, Romům do srdce! b) Romská hudba hledí po duši! c) Romská hudba vychází ze srdce!
Evaluce	Po vypracování pracovního listu je nutná společná kontrola s lektorem.

Umění

Pro práci s pracovním listem a následně i s obrazem v expozici, jsem zvolila obraz „Zkáza civilizace (komunismus)“ od Rudolfa Dzurka. Žáci mají za úkol obraz pojmenovat, aniž by pátrali po jeho opravdovém názvu. Dále si napíší asociace, které v nich obraz vyvolává, poté mají za úkol obraz v expozici vyhledat.

Následně jsou žáci postaveni před skutečný obraz, který v nich vyvolá nějaké asociace. Zapiší si jméno autora a techniku, kterou využil k tvorbě obrazu. Srovnají svůj vlastní název, který obrazu dali a pocity, které mohly být totožné nebo zcela jiné. (Co tuto změnu vyvolalo?) Dalšími otázkami lektor směřuje k pozorování barev a jejich působení.

Po vypracování pracovního listu je žádoucí, aby se zapojil lektor, který bude žáky motivovat ke sdílení zapsaných informací mezi sebou. Ze strany lektora je důležité, aby s žáky probral podstatu a téma zobrazeného motivu (životní situace

Romů v období komunismu, zákaz kočování, rozpad „tradičního“ způsobu života Romů).

Cílová skupina	7. – 9. třída
Cíle	Seznámit žáky s tvorbou Rudolfa Dzurka. Žák pracuje s informacemi, které zjistil přímo u obrazu v expozici. Žák sdělí svoje pocity a dojmy z obrazu.
Obsah pracovního listu	Žáci se v pracovním listu zabývají barvou, technikou a dojmy, které vyvstanou v konfrontaci s obrazem. Prostřednictvím motivačních úkolů jsou vedeni k vlastní interpretaci obrazu, pochopení okolností jeho vzniku a k diskusi o vybraném obraze.
Získané vědomosti	Tvorba Rudolfa Dzurka, interpretace obrazu, pojmy: komunismus, civilizace.
Úkoly	Vymysli název obrazu. Jak na tebe obrázek působí? Napiš si jednotlivá slova. Vyhledej v 5. sále originál obrazu a zjisti: Jméno autora obrazu: Název obrazu: Technika, kterou byl obraz vytvořen. Porovnej tvůj název obrazu s originálem. Jak moc se liší? Změnil se nějak tvůj dojem z obrazu? Jestli ano, jak a proč? Na obraze vidím tyto tvary a barvy. Na obraze mě nejvíc zaujalo, protože.
Evaluaace	Žáci si společně sdělí svoje dojmy a zjištěné informace vztahující se k obrazu.

Příběh

Žáci mají v pracovním listu za úkol prostřednictvím metody tvůrčího psaní a fantazie vytvořit krátký příběh k obrázku. Text vytvoří na základě několika slov, která jsou pevně daná. Po vypracování pracovního listu je vhodné, aby se skupina žáků přesunula ke konkrétnímu výjevu scény v expozici. Tam si vytvořené texty společně přečtou.

Cílová skupina	6. – 9. třída
Cíle	Žák vytvoří krátký text na základě toho, co si představují, že se na obrázku děje. Do jimi zvoleného literárního útvaru aplikují zadaná slova. Žák tvoří krátký text, který vychází z obrázku v pracovním listu.
Obsah pracovního listu	Žáci jsou v pracovním listu vedeni k vyjádření vlastní fantazie prostřednictvím metody tvůrčího psaní.
Získané vědomosti	Pojmy: <i>paramisa</i> (pohádky), <i>gíla</i> (písňe)
Úkoly	Zapoj fantazii a napiš krátký příběh o tom, co se odehrává na obrázku. Využij v textu tato slova: soumrak, košík, strom, píseň, hedvábí.
Evaluaace	Pro zpětnou kontrolu je vhodné, aby lektor vybídl celou skupinu ke společné reflexi. Presentaci je vhodné provést přímo v expozici (u figurín).

3.1 Evaluace pracovních listů

Původ výrazu evaluace vychází z latinského slova *valere* = *být silný, mít platnost*. Později se přeneslo do francouzštiny (*évaluer* = *hodnotit*) a do angličtiny (*evaluation* = *určení hodnoty, ocenění*). Postupně se stalo mezinárodně využívaným pojmem. Definic vztahujících se k pojmu evaluace existuje v různých pedagogických slovnících mnoho. Zaměřím se na vymezení pojmu pedagogické evaluace dle Průchy, který tento výraz vysvětluje tak, že „*pedagogická evaluace je velmi komplexní a kvalitativně mnohostranný jev*“¹⁵⁶, obsahující teoretické přístupy, metodologii a procesy. Termín evaluace „*vyjadřuje souhrnně teorii, metodologii a praxi veškerého hodnocení nejrůznějších vzdělávacích jevů*“¹⁵⁷.

K provedení evaluace v prostředí muzea, můžeme využít různé metody – jako například sledováním návštěvnosti a struktury návštěvnických skupin, pomocí dotazníků nebo také pomocí pozorování.¹⁵⁸ Funkčnost vytvořených pracovních listů bude ověřena jednak pozorováním žáků během vyplňování pracovních listů a jednak prostřednictvím společné kontroly s lektorkou v závěru programu.

¹⁵⁶ Průcha, J. *Pedagogická evaluace*. Brno, 1996. s. 11.

¹⁵⁷ Tamtéž. 11.

¹⁵⁸ Šobáňová, P. Johnová, Čapkova, M. *Plánování edukačních aktivit v muzeu*. Olomouc, 2015. s. 62.

3.1.1 Evaluace pracovních listů pro 1. stupeň ZŠ

Pracovní listy pro 1. stupeň ZŠ byly testovány na žácích 1. – 5. ročníku ZŠ. Úspěšnost žáků při práci s pracovními listy byla vysoká, nicméně se objevovaly komplikace zejména ve chvílích, kdy si žáci měli přečíst zadání. Chyby, na které jsem narazila při společné kontrole pracovních listů, pramenily zejména z nepozornosti při čtení jednotlivých zadání.

Další problém se objevil ve chvíli, kdy se žáci měli v rámci nějakého úkolu rozejít do celé expozice. Kvůli tomu, že tak neučinili (jelikož si nedostatečně přečetli zadání), měli v pracovních listech nevyplněné úkoly.

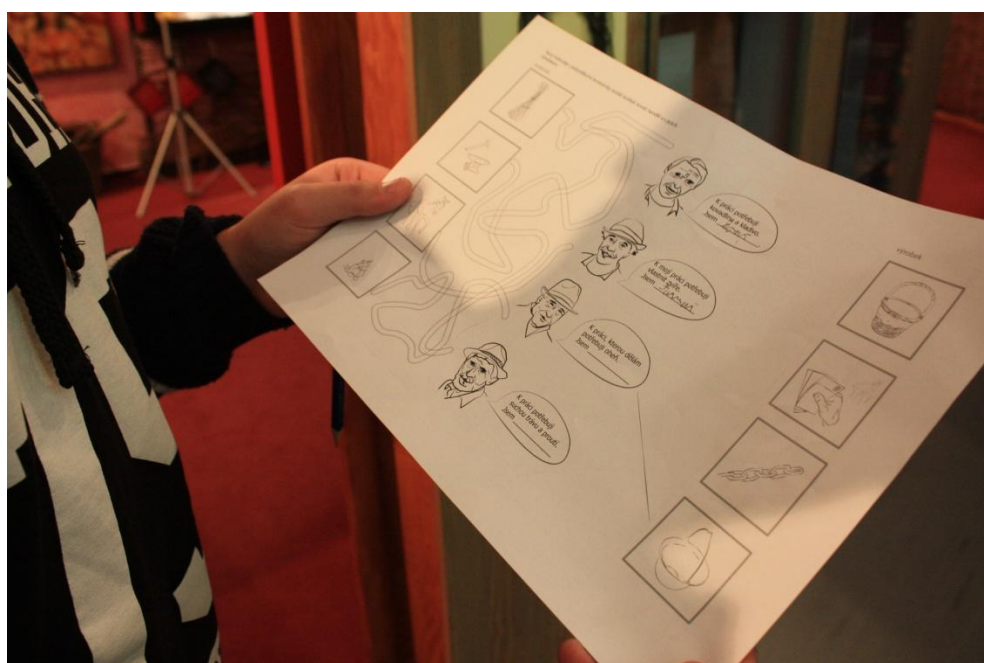
Původně byla sada pracovních listů určena žákům 1. – 5. třídy, ale jelikož musely žákům 1. třídy pomáhat paní učitelky (slovíčka, lepení, stříhání), rozhodla jsem se zvýšit hranici pro práci s pracovními listy od 2. třídy. Účelem pracovních listů totiž není to, aby do jejich vypracovávání zasahovaly paní učitelky. Žáci 1. stupně ZŠ by měli být sami schopni samostatně manipulovat s nástroji, nutnými k vypracování listů tak, aby nebrzdili plynulost programu. Měli by se samostatně zamýšlet nad konkrétními kroky v zadaném úkolu a měli by být schopni přijít na jeho řešení.

Během testování pracovních listů jsem zjistila, že by žáci 1. třídy potřebovali takřka půl hodiny na to, aby vypracovali jeden pracovní list (např. pracovní list hudba). Současně by bylo nezbytné, kdyby těmto žákům pomáhal někdo starší. Při práci se skupinou dětí je individuální pomoc takřka nemožná. Ani časová dotace na provedení aktivity neumožňuje splnit výše zmíněné požadavky.

Před zahájením práce s pracovními listy je důležité žákům opakovaně připomínat, že mají pečlivě číst zadání a během plnění úkolů využít celý prostor expozice.

Obrázek č. 1 Žáci při vyplňování pracovního listu.

Obrázek č. 2 Žák při vyplňování pracovního listu.

3.1.2 Evaluace pracovních listů pro 2. stupeň ZŠ

Pracovní listy pro 2. stupeň ZŠ byly testovány na žácích 6. – 9. ročníku ZŠ. Během pilotního testování bylo zjištěno, že v důsledku nepozorného naslouchání pokynům lektora při zadávání práce a nedostatečného přečtení zadání, docházelo k chybám při vyplňování pracovního listu. Někteří žáci měli problém s pochopením textu při čtení zadání. Po testování pracovních listů jsem musela některá zadání jednodušeji formulovat.

Některým žákům činilo potíže zapojit fantazii, uvolnit se a sdílet svoje dojmy a poznatky se spolužáky. Je důležité, aby se při zpětné kontrole pracovních listů aktivně zapojoval lektor, motivoval žáky ke sdílení zjištěných informací a objasňoval žákům neznámé pojmy. Například u pracovního listu, ve kterém žáci pracovali s obrazem Rudolfa Dzurka, bylo vhodné klást žákům otázky týkající se období komunismu a jeho dopadu na romské obyvatelstvo.

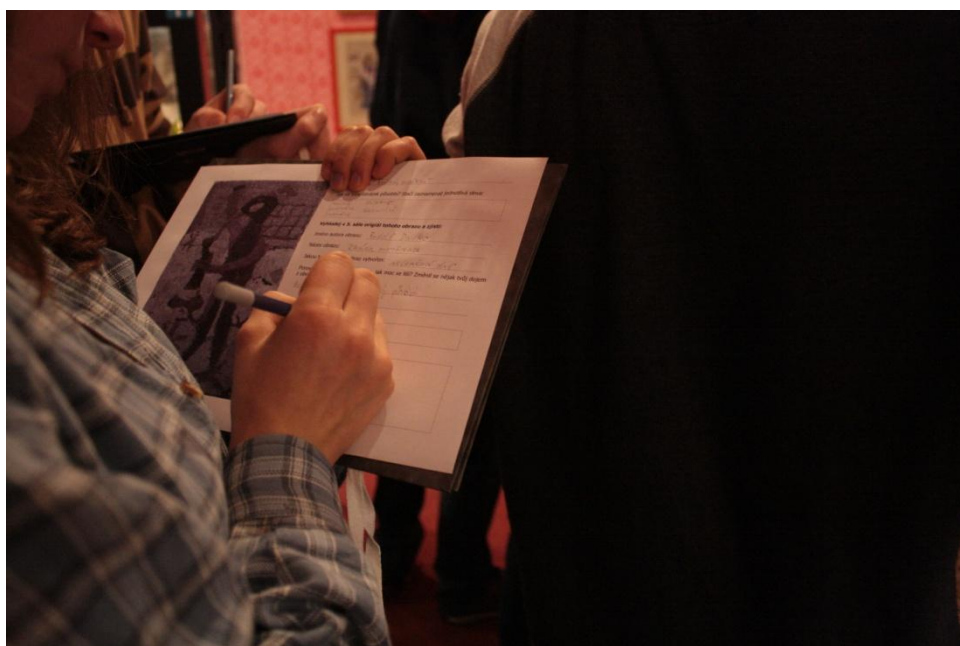
Žáci s pracovními listy samostatně pracovali, vyhledávali a zaznamenávali do pracovního listu informace. Při závěrečné kontrole s lektorem jsem zaznamenala aktivní zapojení žáků při sdílení zjištěných poznatků, ochotu podělit se o odpovědi, a to i v případě, že by je mohly mít špatně (zejm. u přiřazování českých a romských slovíček). Pracovní listy, které jsem vytvořila pro třídy 2. stupně ZŠ, se v průběhu pilotního testování osvědčily jako funkční. Plní vhodnou didaktickou pomůcku využitelnou v rámci edukačních programů.

Obrázek č. 3 Žáci při vyplňování pracovních listů.

Obrázek č. 4 Žáci u obrazu Rudolfa Dzurka.

Obrázek č. 5 Žákyně při vyplňování pracovního listu.

Obrázek č. 6 Společná kontrola pracovních listů s lektorkou

Poskládej správně české názvy hudebních nástrojů a do rámečku si je zapiš. Přiraď český a romský název jednotlivých hudebních nástrojů k sobě.

český název	romský název
neórdoka	
AKORDEÓN	e bugova
cábmil	e harmonika
4 CÍMBÁL	e cimbalamba
bnebu	e bubna
BUBEN	
ksnrabtoa	
KOUTRABAS	

V expozici najdi část, kde jsou k vidění hudební nástroje. Pozorně si je prohlédni a pokus se odvodit, který hudební nástroj se skrývá pod názvem: **e lavuta**.

HOVSLE

Co znamená věta: „Romano bašaviben hino jileskero!“ Zakroužkuj odpověď.

- a) Gádžům hrajeme do ouška, Romům do srdce.
- b) Romská hudba hledí po duši!
- c) Romská hudba vychází ze srdce!

Obrázek č. 7 Vyplněná testovací verze pracovního listu – "Hudba"

Závěr

V rámci diplomové práce byly vytvořeny dvě sady pracovních listů, které slouží jako edukační pomůcka využitelná během realizace edukačních programů v Muzeu romské kultury v Brně. Tyto dvě sady pracovních listů, které nejsou samoobslužné, jsou určeny pro žáky 1. stupně ZŠ (2. – 5. třída) a pro žáky 2. stupně ZŠ (6. – 9. třída), zvláště. Pracovní listy pro 1. stupeň ZŠ obsahují čtyři pracovní listy, které jsou tematicky zaměřené na následující oblasti: rodina, řemesla, obydlí a hudba. Pracovní listy určené pro práci s žáky 2. stupně ZŠ, obsahují šest pracovních listů, ve kterých se žáci seznamují s tématy: rodina, řemesla, obydlí, hudba, umění a příběhy. Sady pracovních listů mohou být využívány variabilním způsobem, dle potřeb lektora a také podle požadavků konkrétní skupiny žáků (lektor může pracovat s jedním či dvěma pracovními listy nebo s celou sadou). Variabilní využití pracovních listů spočívá také v tom, že je lektor může využít kdykoliv během programu. Pracovní listy mohou být činitelem, který rozvíjí další aktivitu zaměřenou na konkrétní téma z historie Romů, nebo mohou danou aktivitu uzavírat.

Univerzálnost pracovních listů umožňuje jejich využití v kterémkoli z programů, která muzeum veřejnosti nabízí. V pracovních listech jsou zpracovaná významná témata vztahující se k historii Romů. Jednotlivé pracovní listy jsou vypracované srozumitelně a svým obsahem a náročností odpovídají věku výše zmíněným dvěma skupinám žáků.

Pracovní listy žáky motivují k vyhledávání, zkoumání a vypracovávání zadaných úloh a také závěrečnému sdílení nabytých poznatků se spolužáky. Z jednotlivých hodnocení v závěru programu lze vyvodit, že si žáci osvojili nové poznatky vztahující se k romským řemeslům a tradičním obydlím Romů. Dále získali základní slovní zásobu romských slovíček z oblasti hudby a rodiny.

Během pilotního testování pracovních listů bylo zjištěno, že vytvořené pracovní listy plní vhodnou edukační pomůcku, která žáky motivuje k vyhledávání a zpracovávání informací a k sdílení svých poznatků se spolužáky.

Souhrn

V úvodu diplomové práce autorka uvádí okolnosti a důvody, proč si zvolila instituci Muzea romské kultury pro tvorbu pracovních listů k doprovodným programům. Autorka v úvodu předkládá stručný přehled jednotlivých částí diplomové práce a přibližuje její hlavní cíle. Diplomová práce je rozdělena na tři velké celky.

V teoreticky orientované části je přiblížena historie vztahující se k vzniku muzeí a k jeho dobovým proměnám. Na obecnou historii muzeí navazuje část, v níž autorka reflektuje vznik a fungování Muzea romské kultury v Brně. V této části autorka objasňuje cíle Muzea romské kultury a uvádí informace vztahující se k sbírkovým fondům. Dále čtenáře seznamuje s rozdělením, obsahem a vizuální stránkou stálé expozice. Součástí kapitoly jsou i informace týkající se vzdělávací a lektorské činnosti muzea. Nechybí doplnění stručného popisu jednotlivých doprovodných programů pro veřejnost. Pro ucelenost textu následuje kapitola věnovaná historii romského etnika, která obsahuje podkapitoly: „Bádání po původu Romů“, „Odchod Romů z Indie a jejich usídlení v Evropě“, „Romové v Evropě a českých zemích“, „Romové za 2. světové války“ a „Romové po 2. světové válce“.

Metodická část se již váže k praktickému výstupu – pracovním listům. Autorka popisuje význam pracovních listů v muzeu a představuje další možné prostředky pro práci s návštěvníkem. Autorka si v této části stanovuje cílovou skupinu, východiska a tvorbu obsahu pracovních listů, který tvoří s ohledem na limitující faktory expozice. Metodickou část uzavírá podkapitola věnovaná výukovým cílům, které jsou dále formulovány a rozpracovány v praktické části.

Praktickou část autorka rozděluje na dvě části – pracovní listy pro 1. stupeň ZŠ a pracovní listy pro 2. stupeň ZŠ. U každého pracovního listu je uvedeno:

- ročník, pro který je pracovní list určen
- cíle
- obsah pracovního listu
- získané vědomosti
- úkoly (totožné s úkoly v pracovních listech)

- jakým způsobem bude pracovní list evaluován

Praktickou část autorka završuje evaluací pracovních listů a výstupy z jejich pilotního testování s přílohou, kterou tvoří pracovní listy.

Anotace

Jméno a příjmení autora	Klára Plisková
Fakulta, katedra	Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce	Mgr. Petra Šobánková, Ph.D.
Rok obhajoby	2015/2016

Název diplomové práce	Pracovní listy k edukačním programům Muzea romské kultury v Brně
Název v angličtině	Worksheets to the Permanent Exhibition of the Museum of Romani Culture in Brno
Anotace	Předkládaná magisterská diplomová práce se zabývá tvorbou pracovních listů k programům Muzea romské kultury v Brně. V úvodní fázi přibližuje vývoj muzejního fenoménu. Navazuje část informující o vzniku a fungování Muzea romské kultury. Teoretická část je doplněná vzhledem do historie Romského etnika. Na teoretickou část navazuje, ústřední, metodická a praktická část, jejíž součástí je evaluace vytvořených pracovních listů
Klíčová slova	muzeum, pracovní list, muzejní edukace, základní škola, Romové, Muzeum romské kultury
Anotace v angličtině	The following thesis deals with the creation of worksheets for the program of the Museum of Romani culture in Brno. The opening part touches upon the development of the museum phenomenon. The following part informs about formation and functioning of the Museum of Romani culture. The theoretical part provides insight into the history of the gypsy ethnicity. The theoretical part is followed by the central methodical and practical part which includes the evaluation of the worksheets.

Klíčová slova v angličtině	museum, worksheets, museum education, elementary school, gypsy, Museum of Romani culture
Počet stran	74
Počet stran příloh	10
Jazyk práce	Čeština

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní zdroje

BÁRTOVÁ, PAVELKOVÁ, T., HORVÁTHOVÁ, J., POLÁKOVÁ, J., ZUZAŇÁKOVÁ, M. *Příběh Romů. Katalog ke stálé expozici Muzea Romské kultury*. 2012, Brno. 27 s. ISBN 978-80-86656-21-2.

BENEŠ, J. *Základy muzeologie*. 1997, Opava: Open Education & Sciences pro Ústav historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity, 179 s. ISBN 80-901974-3-4.

BRABCOVÁ, A. *Brána muzea otevřená*. 2003, Náchod: JUKO, 583 s. ISBN 80-86213-28-5

CÍSAŘOVÁ, K. *Pracovní listy v edukačních programech Městského muzea Rýmařov*. Diplomová práce. 2012, Olomouc: Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy.

DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom - cesty Romů 1945-1990. Změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. 1995, Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 245 s. ISBN 80-7067-533-0.

FRASER, A. *Cikáni*. 1998, Praha: Lidové noviny, 374 s. ISBN 80-7106-212-x

HORÁČEK, R. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. 1998, Česká republika: CERM, 142 s. [12] s. il. na příl. ISBN 80-7204-084-7.

HORÁČEK, M. *Dějepis umění v současnosti*. Škola muzejní pedagogiky 2. 2007, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 77 s. ISBN 978-80-244-1867-4.

HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Vydala společnost: Člověk v tísní, 2002, 86 s. 80-7106-615-X.

HORÁČEK, R. (ed.) a ZÁLEŠÁK, J. (ed.). *Veřejnost a kouzlo vizuality: rozvoj teoretických základů výtvarné výchovy a otázky kulturního vzdělávání*. 2008, Brno: Masarykova univerzita, 313 s. ISBN 978-80-210-4722-8. Dostupné online: http://www.ped.muni.cz/kvv/archiv/publikace/INSEA_web.pdf.

HOUDEK, L., PATOČKOVÁ, R. *Rozummění. Literatura Romů ve výuce (nejen) romských žáků*. 2013, KHER, 121 s. ISBN 978-80-87780-06-0.

HÜBSCHMANNOVÁ, M., ŠEBKOVÁ, H., ŽIGOVÁ, A. *Romsko – český a česko – romský kapesní slovník*. 1991, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 651 s. ISBN 80-04-21768-0.

JAKOUBEK, Marek. *Romové - konec (ne)jednoho mýtu: tractatus culturo(mo)logicus*. 2004, Vyd. 1. Praha: BMSS-Start, 317 s. Sešity pro sociální politiku (Socioklub). ISBN 80-86140-210.

JELÍNKOVÁ, Eva; POLÁKOVÁ Zdena. *Děti, mládež ... a muzea III*. 2003, Brno: Moravské zemské muzeum, 119 s.

KESNER, L. *Muzeum umění v digitální době. Vnímání obrazů a prožitek umění v soudobé společnosti*. 2000, Praha: Argo, 259 s. ISBN 80-7203-252-6.

LHOTKA, P. *Svaz Cikánů – Romů 1969 – 1973. Doprovodná publikace k výstavě Muzea romské kultury „Svaz Cikánů – Romů (1969 – 1973). Z historie první romské organizace v českých zemích“*. 2009, Brno, 27 s. ISBN 978-80-86656-16-8.

MAPPES-NIEDIEK, Norbert. *Chudáci Romové, zlí Cikáni: co je pravdy na našich předsudcích*. 2013, 1. vyd. Brno: Host, 279 s, [15] s. ISBN 978-80-7294-869-7.

MRÁZOVÁ, L. *Muzejní sbírky a muzejní prostředí jako prostředek vzdělávání a výchovy. Základní východiska muzejní didaktiky*. In Kol. autorů. *Základy muzejní pedagogiky. Studijní texty*. 2014, Brno: Moravské zemské muzeum, 104 s. ISBN 978-80-7028-441-4.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 1999, 4. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 129 s. ISBN 80-7067-952-2.

PALLASMAA, J. *Myslicí ruka. Existenciální a ztělesněná moudrost v architektuře*. 2012, Zlín: ARCHA, 159 s. ISBN 978-80-87545-09-6.

PRŮCHA, J. *Pedagogická evaluace. Hodnocení vzdělávacích programů, procesů a výsledků*. 1996, Brno: Masarykova univerzita, 166 s. ISBN 80-210-1333-8.

ROESELVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. c2004, Praha: Sarah, 265 s. ISBN 80-902267-5-2.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 1999, Praha: ISV, 292 s. ISBN 80-85866-33-1.

ŠOBÁŇOVÁ, P. *Edukační potenciál muzea*. 2012, Olomouc: Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 394 s. ISBN 978-80-244-3034-8.

ŠOBÁŇOVÁ, P. *Muzejní expozice jako komunikační médium 1. díl. Přístupy k tvorbě expozic a jejich inovace*. 2014, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 361 s. ISBN 978-80-244-4302-7.

ŠOBÁŇOVÁ, P., JOHNNOVÁ ČAPKOVÁ, M. *Plánování edukačních aktivit v muzeu*. 2015, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 1. vydání, 117 s. ISBN 978-80-244-4626-4.

ŠOBÁŇ, M. *Stručná teorie a praxe muzejní pedagogiky*. In. Škola muzejní pedagogiky 6. 2007, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 121 s. ISBN 978-80-244-1871-1.

TOMEŠKOVÁ, *Otevřená klenotnice poznávání*. 2015, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 270 s. ISBN 978-80-244-4622-6.

ŽALMAN, J. *Má hlava je muzeum aneb Dupání lehkou nohou v muzeologii*. 2004, Praha: Asociace muzeí a galerií, 63 s. ISBN 80-86611-10-8.

Internetové zdroje:

DROBNÝ, T. Kulturní dědictví a paměťové instituce z pohledu muzejní pedagogiky, 2014, *Kultura, umění a výchova*, 2 (1), [cit. 2014-03-31]. ISSN 2336-1824 Dostupné online: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualnicislo&casopis=6&clanek=37.

KINSKÁ, S. *Životní aspirace romských žáků*. Diplomová práce. 2012, Zlín. Dostupné online: http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/20229/kinsk%C3%A1_2012_bp.pdf?sequence=1.

KOCICHOVÁ, I., BELAŇOVÁ, P. *Muzejní prožitek, vstřícné prostředí a pracovníci v první linii*. 2014. Časopis *Muzeum* 52/2/2014. Dostupné online: http://www.emuzeum.cz/admin/files/verze_pro_zverejneni_emuzeum.pdf.

MRÁZOVÁ, L. *Tvorba pracovních listů*. Metodický materiál. 2012, Brno: Moravské zemské muzeum. Dostupné online: http://mcmp.omegadesign.cz/fileadmin/user_upload/vzdelavani/metodicke_texty/10_PRACOVNI_LISTY_s_ISBN_1_11.pdf.

Romové v České republice. Dostupné online: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18896>.

Střednědobá koncepce Muzea romské kultury 2014 – 2018. Dostupné online: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturniho-dedictvi/prispevky/Strednedoba-koncepce-MRK-na-roky-2014-2018.pdf>.

TOMEŠKOVÁ, K. *Dizertační práce: Poznávací procesy dětí a způsoby jejich ovlivňování*. 2014, Olomouc. Dostupné online: <http://theses.cz/id/sosc1u/DP-Tomeskova.pdf>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – *Pracovní list „Řemesla“ pro 1. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

Příloha č. 2 – *Pracovní list „Obydlí“ pro 1. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

Příloha č. 3 – *Pracovní list „Hudba“ pro 1. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

Příloha č. 4 – *Pracovní list „Rodina“ pro 1. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

Příloha č. 5 – *Pracovní list „Řemesla“ pro 2. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

Příloha č. 6 – *Pracovní list „Obydlí“ pro 2. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

Příloha č. 7 – *Pracovní list „Hudba“ pro 2. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

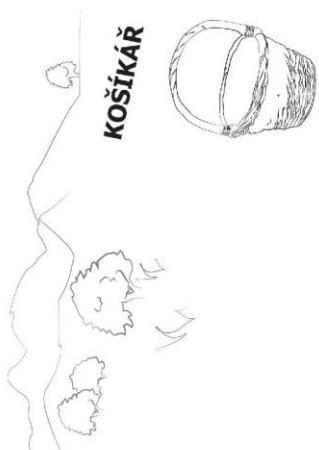
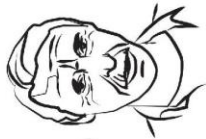
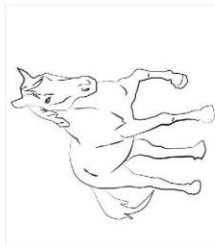
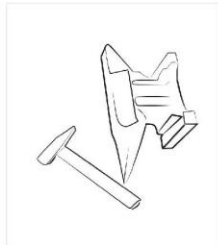
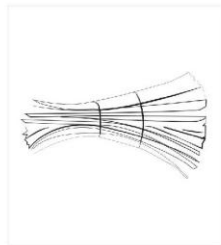
Příloha č. 8 – *Pracovní list „Rodina“ pro 2. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

Příloha č. 9 – *Pracovní list „Příběhy“ pro 2. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

Příloha č. 10 – *Pracovní list „Umění“ pro 2. stupeň ZŠ*, vytvořený k edukačním programům Muzea romské kultury. Brno, 2015.

Příloha č. 1

ÚKOL Zjistí jakým řemeslům se Romové věnovali a v čem tato řemesla spočívala.

KOŠÍKÁŘ

K práci potřebuji kovářinu a kladivo.
Jsem _____

HANLÍŘ

K svojí práci potřebuji vlastnit koně.
Jsem _____

KOVÁŘ

K práci kterou dělám, potřebuji oheň.
Jsem _____

KOTLÁŘ

K práci potřebuji suchou trávu a proutí.
Jsem _____

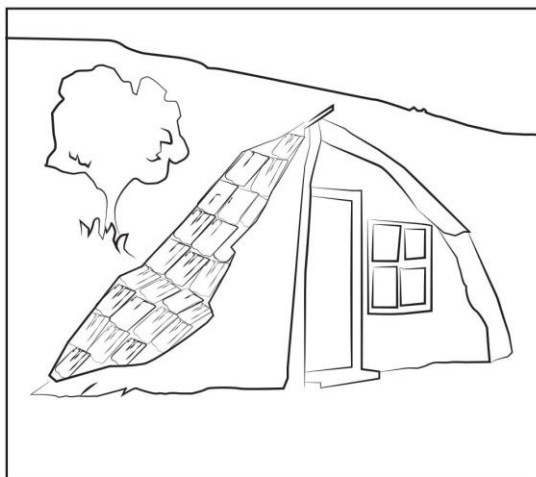
MUZEUM ROMSKÉ KULTURY

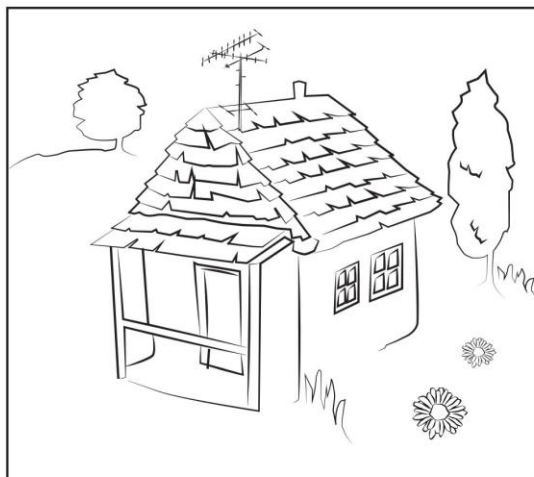
ÚKOL Najdi v expozici část, kde jsou modely romských obydlí a porovnej s nimi obrázky, které vidíš v pracovním listu.

Vyhledej, čím se obrázky od modelů liší a chybu, kterou najdeš, zvýrazni (zakroužkuj).

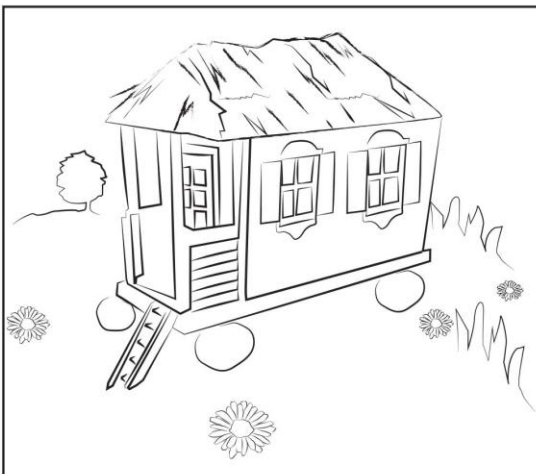
Do rámečků si pod jednotlivé obrázky obydlí napiš jejich název.

Název:

Název:

Název:

Najdi **ve výstavě** jiný typ obydlí, který Romové během svých cest využívali. Nakresli ho.

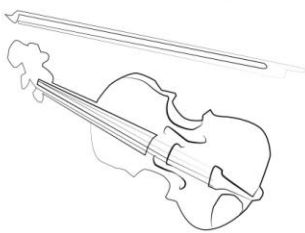
Název:

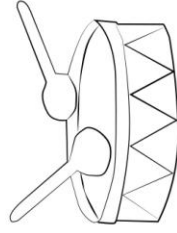
Příloha č. 3

ÚKOL Vystřihni názvy jednotlivých hudebních nástrojů. Česká a romská slovíčka přilož k hudebním nástrojům tak, jak myslíš, že patří. Po společné kontrole si názvy nalep do jednotlivých rámečků.

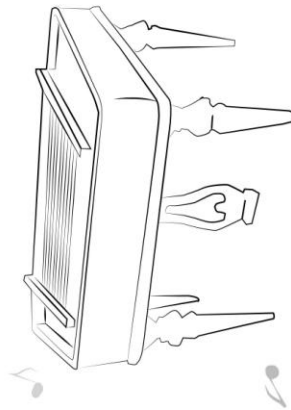
--	--

--	--

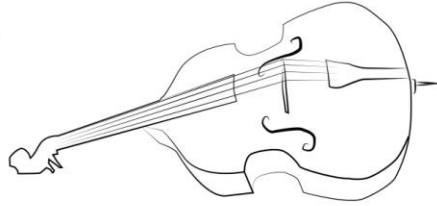
--	--

--	--

--	--

Zaspívej si písničku!

O poštaris avel,
telegramos anel.
Sar me les genava, genava,
o bala čhingerá, čhingerá.
Dža, more, dža, more, dža more,
nu kamav tut!

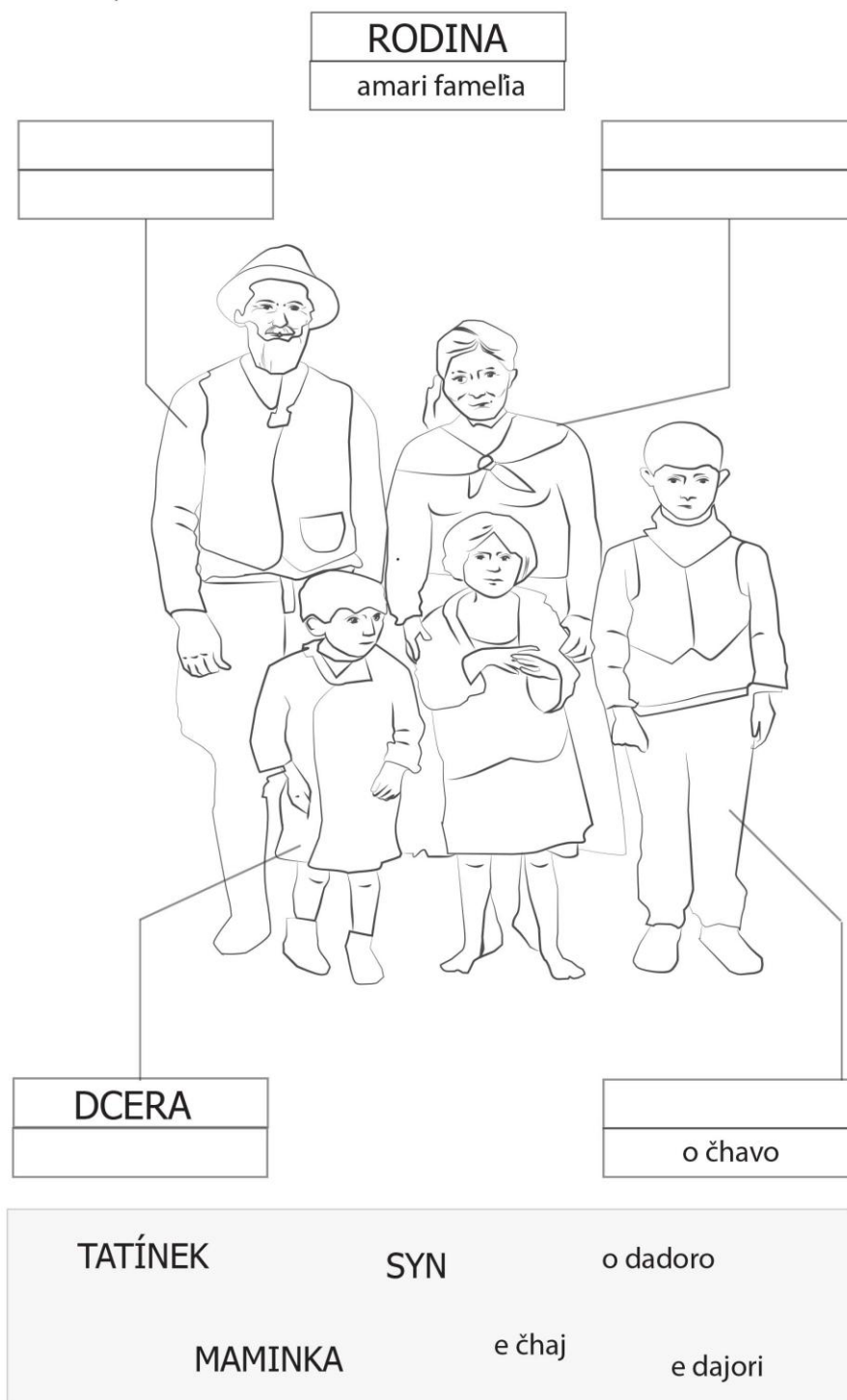
buben
e cimbalama
cimbál
e harmoňika
kontrabas
e lavuta
akordeón
housle
e bugova
e bubna

odstřihnout

ÚKOL Přiřaď k jednotlivým členům rodiny česká a romská slovíčka, která jsou napsaná v rámečku pod obrázkem.

Příloha č. 5

ÚKOL Přiraď prostředky k jednotlivým řemeslníkům do bublin.
V expozici vyhledej konkrétní názvy řemeslníků a doplň do pracovního listu písmena, která chybí.

Four activity cards are shown, each with a craftsman's portrait, a speech bubble containing a missing letter, and a list of tools or materials:

- Card 1:** Craftsman's portrait. Speech bubble: "K práci potřebuji _____." Tools: a bundle of reeds, a hammer, and a chisel.
- Card 2:** Craftsman's portrait. Speech bubble: "Moje řemeslo vyžaduje vlastnit _____." Tools: a horse and a fire.
- Card 3:** Craftsman's portrait. Speech bubble: "K práci, kterou dělám, potřebuji _____." Tools: a horse and a fire.
- Card 4:** Craftsman's portrait. Speech bubble: "Materiál, který k práci potřebuji je _____." Tools: a horse and a fire.

H_ _ _ _ _ Ě

K_ _ _ _ _ Ě

K_ _ _ _ _ Ě

K_ _ _ _ _ Ě

Blank lines for writing answers to the first question.

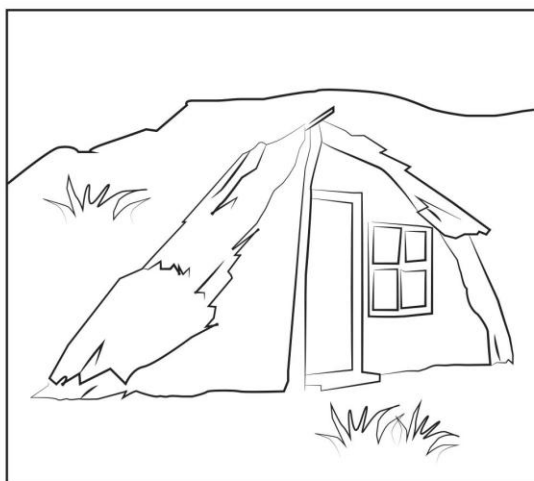
Najdi v expozici alespoň jeden **výrobek**, který můžeš označit za výrob řemeslníka a nakresli ho:

Blank space for drawing a craft product.

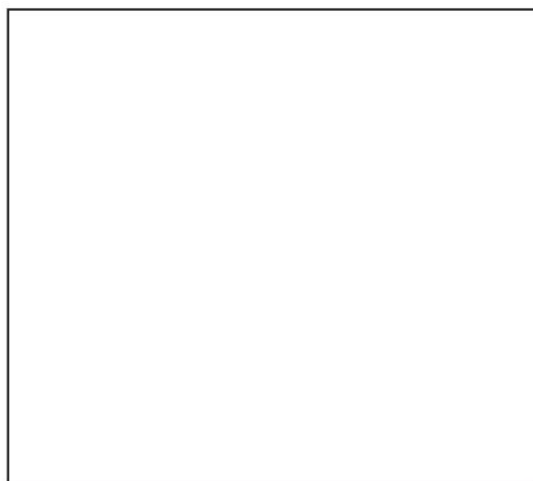

ÚKOL Vyhledej v expozici modely tradičních romských obydlí. Nakresli do prázdných rámečků jednotlivé typy obydlí a napiš k nim zjištěné informace.

Název:
Materiál:

Název:
Materiál:

Název:
Materiál:

Jaký další přístřešek Romové používali během jejich kočování? Vyhledej ho v expozici a nakresli ho.

Název:
Materiál:

Proč Romové dříve upřednostňovali takové příbytky, které jim umožňovaly pohyb z místa na místo?

ÚKOL Poskládej správně české názvy hudebních nástrojů a do rámečku si je zapiš. Přiřaď český a romský název jednotlivých hudebních nástrojů k sobě.

český název

neórdoka

cábmil

nbuebu

ksnrabtoa

romský název

e bugova

e harmonika

e bubna

e cimbalamba

V expozici najdi část, kde jsou k vidění hudební nástroje. Pozorně si je prohlédni a pokus se odvodit, který hudební nástroj se skrývá pod názvem: **e lavuta**.

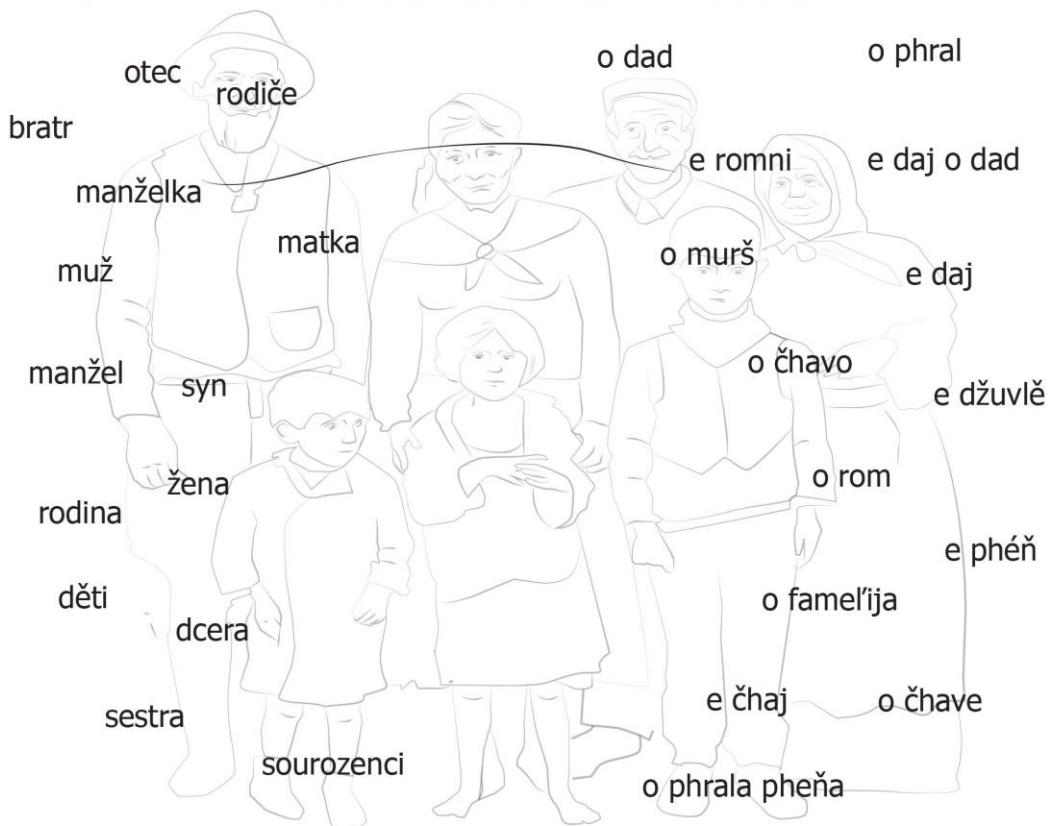
Co znamená věta „**Romano bašaviben hino jileskero!**“ Zakroužkuj odpověď.

- a) Gádžům hrajeme do ouška, Romům do srdce.
- b) Romská hudba hladí po duši!
- c) Romská hudba vychází ze srdce!

ÚKOL Přiřaď k sobě česká a romská slovíčka označující jednotlivé členy rodiny a jejich vztahy. Po společné kontrole si vytvořené dvojice slov zapiš na linky pod obrázkem.

Další slovíčka vztahující se k rodině:

snacha - e bori tchýně - e sasvi/e sasaj teta - e bibi/e cetka babička - e baba
zeť - o džamutro tchán - o sastro strýc - o bačis/o ujcus děda - o papus

ÚKOL Za použití slov, které vidíš v rámečku vytvoř příběh o tom, co se děje na obrázku.

SOUMRAK

KOŠÍK

STROM

PÍSEŇ

HEDVÁBÍ

Vymysli název obrazu: _____

Jak na tebe obrázek působí? Napiš si jednotlivá slova:

Vyhledej v 5. sále originál obrazu a zjisti:

Jméno autora obrazu: _____

Název obrazu: _____

Technika, jakou byl obraz vytvořen: _____

Porovnej tvůj **název** s originálem, jak moc se liší? Změnil se nějak tvůj **dojem** z obrazu? Jestli ano, jak a proč?

Na obraze vidím tyto tvary a barvy:

Na obraze mě nejvíc zaujalo, protože:

